

Velg digital postkasse!
Da får du...

- raskere svar og informasjon fra det offentlige
- spart miljøet og redusert offentlige utgifter
- tilgang til all post fra det offentlige der du er og når du vil
- varsel på SMS eller e-post når du får viktige brev

Du skaffer deg digital postkasse på norge.no

Fremdrift i utviklingen av en digital kommune i dialog med innbyggerne er en hovedsatsing.

FOTO: SVEIN TYBAKKEN

6.6 ORGANISASJONSSEKTOREN

6.1 Hovedutfordringer

Sektoren har ansvaret for interne støttetjenester til hele kommunen og publikumsrettede oppgaver i Servicetorget, samt interkommunalt ansvar for KR-IKT (Kristiansandsregionens kommunale IKT-tjeneste). Sektoren har ansvar for gjennomføring av kommune-, fylkesting- og stortingsvalg, samt felles løsninger innenfor IT, kommunikasjon, dokumentforvaltning og personalområdet.

Kristiansand kommune har en ambisjon om å være en regional drivkraft innenfor digitalisering og IKT. Sektoren har hovedansvaret for Digitaliseringsprogrammet, som består av flere prosjekter som blant annet skal bidra til digitalt førstevalg for kommunens innbyggere. Det er en viktig og stor utfordring å få alle kommunens innbyggere til å ta i bruk digital postkasse, der kommunenes infrastruktur legger til rette for sikker og fleksibel digital samhandling med innbyggere og næringsliv.

Organisasjonssektoren består av følgende enheter:

- Politisk og administrativt sekretariat
- Servicetorget
- Personal inkl. bedriftshelsetjeneste (BHT) og lærlingekontor
- KR-IKT, Kristiansandsregionens interkommunale IKT-samarbeid, for Lillesand, Songdalen, Iveland, Birkenes og Kristiansand
- Kommuneadvokaten
- Kommunikasjon
- Dokumentsenter

Per september 2016 hadde Organisasjonssektoren 142,5 årsverk fordelt på 149 ansatte, herav 83 kvinner og 66 menn.

Politisk og administrativt sekretariat

Enheden har en sentral rolle i å utvikle gode rutiner og yte gode tjenester til politisk og administrativ ledelse, samt sektorstabene i Rådhuskvartalet.

Enheden er i stadig endring. Ett av funnene i gevinstrealiseringsprosessen var at avdelingen har noe ledig kapasitet, derfor er rammen blitt nedjustert med ett årsverk. I tillegg yter enheden tjenester til stadig flere avdelinger i Rådhuskvartalet, som også omfatter sekretariat for eksempelvis Frivillighetsprisen, TV-aksjonen, arbeidsmiljøutvalg og husråd.

Det er en utfordring å organisere og gjennomføre kommune-, fylke- og stortingsvalg. Dette er en krevende og viktig oppgave for kommunen, der elektronisk manntallsavkryssing på valgdagen nå gjøres tilgjengelig for alle kommuner. Kristiansand kommune er ivrige etter å ta i bruk ny teknologi og effektivisere manuelle prosesser. Etter kommunevalget har enheten også ansvar for konstituering og sammensetning av politiske råd og utvalg, med tilhørende sekretariatsfunksjon i valgperioden.

Enheden har høyt fokus på arbeidsmiljø og servicegrad, og har en målsetting om å bistå politikere, innbyggere og ansatte på den aller beste måte.

Servicetorget, inkl. skjenkesaker, 17. mai, arrangement og turistinformasjon

Det er et overordnet mål for Servicetorget å være; «Landets beste Servicetorg i Landets mest publikumsvennlige bygg på de til en hver tid gjeldende tjenester mot publikum».

Det er en utfordring å få alle sektorer og ansatte til å samhandle, utnytte lokalene i Rådhuskvartalet, ta i bruk ny teknologi, slik at interne- og eksterne tjenester blir effektive og brukervennlige. Servicetorget skal bidra til digitaliseringsprosjektene, som vil gi økt brukervennlighet og effektivitet. Det gjelder alle tjenester som utføres fra Servicetorget, som vil si innenfor byggesak, kultur, barnehage, småbåthavn, skjenkekontroll, flerkulturell rådgivning, arrangement, regnskap/lønn, kemner og Turistinformasjon, samt arrangementene 17. mai og Kulturnatta.

På så mange tjenester som mulig er det fokus på effektiviseringmuligheter som følge av digitalisering. Servicetorget er opptatt av å digitalisere elektroniske søkeprosesser for blant annet bevillinger,

nabolister, ledsagerbevis, søknad om småbåtplasser og foreldre redusert betaling. Tjenester i Servicetorget er inne i en evalueringsprosess i 2016 og ser på tjenester, organisering og kompetanse i enheten. Det er en utfordring å utrede og vurdere om enheten leverer riktige tjenester, i de rette kanalene og med rett kompetanse. Eventuelle endringer skal iverksettes januar 2017.

Det legges opp til å videreutvikle arrangementsteamet i Servicetorget slik at det samsvarer med kommunens satsing. Nettverksbygging og samhandling er en forutsetning for å få større nasjonale og internasjonale arrangementer til byen. En satsing vil få konsekvenser for enhetens budsjett og organisering.

Det foreslås å øke satsingen og samarbeidet med de flerkulturelle organisasjonene slik at de flerkulturelle miljøene ivaretas på en god måte av kommunen.

Servicetorget skal ha fokus på vertsrollen og sørge for videreutvikling av turistinformasjonen mot brukervennlige digitale løsninger som f.eks. gode WiFi-løsninger for turistene. Servicetorget vil videreutvikle samarbeidet med havna og bidra i prosessen rundt fasiliteter med ny cruisehavn.

Personal inkl. Bedriftshelsetjeneste (BHT) og Lærlingeavdeling

Personal bistår kommunens sektorer og enheter på flere utfordringsområder, der lavere sykefravær, lavere andel deltidsansatte, inkluderende arbeidsliv og interne omstillingsprosesser er sentrale.

En viktig oppgave fremover vil være å bidra til digitalisering blant annet ved å ta i bruk «KS læring - elæringsplattform» i løpet av høsten 2016, hvor man vil kunne tilby kurs og opplæring digitalt. I tillegg arbeides det med nye moduler for fravær og oppfølgingsvarsler til ledere i Visma HRM (personalsystem), som vil effektivisere arbeidsprosesser i kommunen.

Enheten har gjennomført en gevinstrealiseringsprosess i 2016. Arbeid fremover vil være å følge opp tiltakene som kom frem der. Et av tiltakene har vært å flytte en stilling som HMS-rådgiver (helse-miljø og sikkerhet) fra BHT til Organisasjonsdirektøren som en overordnet rådgiver. Dette er gjennomført høsten 2016. For den nye rådgiveren vil en viktig oppgave være å få på plass et nytt HMS/kvalitetssystem, samt bedre rutiner for samhandling mellom kommunen som arbeidsgiver og BHT.

BHT med 6 ansatte har vært igjennom en stor endring. Flere ansatte sluttet våren 2016 og det har vært gjennomført en vurdering i en ad-hoc-gruppe om tjenesten skal konkurranseutsettes. Uavhengig av dette blir det viktig for BHT å sikre gode avtaler med kommunen på sin leveranse i samarbeid med ny HMS-rådgiver, samt etablere god rapportering på bruk og behov.

Rådgivere i Personalenheten bistår enheter med langvarig fravær. Samtidig har enheten ansvar for IA-utvalget som består av representanter fra alle sektorene, og som jevnlig vurderer hvilke tiltak som virker og bør implementeres i flere enheter eller sektorer. Kommunens erfaringer med egenmelding er også invitert inn av Arbeids- og sosialdepartementet til å sitte i en referansegruppe som skal bestå av kommuner som har hatt egne ordninger for å redusere sykefraværet – hos oss er det 50 egenmeldingsdager.

Lærlingeavdelingen i Personalenheten har til enhver tid mellom 110 og 120 løpende lærlingekontrakter. Det er ulike tilskudd fra fylkeskommunen avhengig av hvilke type lærlinger som kommunen tar inn. Dette gir noen utfordringer i forhold til økonomiske budsjettforutsetninger. Kommunen har ledelsen i prosjektet «Menn i Helse» som gir ekstra utfordringer med å finansiere flere lærlingeplasser. Målet er å øke til 130 lærlinger i 2017. Videre er det en utfordring for lærlingeavdelingen å utvide fagområdet for læreplasser. Hovedvekten av lærlingeplasser i dag er i oppvekst og i helse- og sosial, og det er ikke behov fra de videregående skoler å utvide disse.

KR-IKT

KR-IKT, Kristiansandsregionens kommunale IKT-tjeneste, skal ivareta deltakerkommunenes oppgaver knyttet til drift, service og utvikling av informasjons- og kommunikasjonsteknologi. KR-IKT skal bidra til å fremme utvikling av tjenesteproduksjon, publikumsservice og administrative tjenester i deltakerkommunene. KR-IKT består av kommunene Kristiansand, Birkenes, Lillesand, Songdalen og Iveland. Kristiansand kommune har et hovedansvar for samarbeidet, ettersom Kristiansand har ledelse- og arbeidsgiveransvar for ansatte i KR-IKT, samt driften. KR-IKT ble formelt etablert 1. mai

2014, men for handlingsprogramperioden vil det fortsatt være mye fokus på videre etableringsaktiviteter. Dette må skje i tråd med den pågående politiske prosessen med å utrede ny kommunestruktur, og de betingelsene dette gir for den videre etablering av samarbeidet.

KR-IKT har utfordringer knyttet til følgende områder:

Opprettholde tilstrekkelig fremdrift i videre digitalisering av tjenestene for Kristiansand kommune: Digitalisering handler om å bruke teknologi til å fornye, forenkle og forbedre kommunens tjenester, dialogen med innbyggerne og kommunens egne administrative prosesser. Kristiansand kommune har etablert et tverrsektorielt digitaliseringsprogram, som skal sikre en helhetlig satsning og utvikling av digitale løsninger. Digitaliseringsprogrammet vil inneholde prosjekter som skal støtte opp om økt digital dialog med innbyggere og næringsliv, og utvikling av digitale verktøy til støtte i selve tjenesteytingen. Det har vært utfordrende for KR-IKT å kunne levere tilstrekkelig framdrift inn i arbeidet med digitalisering i Kristiansand kommune, gitt den vedvarende parallell driftssituasjonen. I tillegg har etableringen av programmet vært utfordrende med tanke på tilstrekkelig organisering og styring/rapportering av arbeidet. Det har også vært komplekst å få til en tilstrekkelig bestillerfunksjon inn mot KR-IKT, koordinert med henholdsvis hver enkelt sektor og sektorer/kommuner på tvers. Det er derfor under utarbeidelse et politisk og administrativt styringsdokument som kan bidra til å beskrive nåsituasjon både i forhold til organisering og tjenester. Styringsdokumentet skal også komme med konkrete anbefalte fokusområder pr år, for den gjeldende handlingsprogramperioden, herunder oversikt over konkrete prosjekter for eksempel anbefalt tjenestettrapp for kommende handlingsprogramperiode.

Parallell drift av tre driftsmiljøer, med felles driftsmiljø for Kristiansand og Songdalen, i tillegg egne lokale dataparker for hhv. Lillesand og Birkenes: Siden den formelle etableringen av KR-IKT i mai 2014, har det vært prosjektert og forberedt fysisk flytting av dataparkene fra Lillesand og Birkenes inn til sentralt datarom i Kristiansand, samt migrering av dataparkene/overgang til felles domene, som er den driftssituasjonen Songdalen befinner seg i. I påvente av K5 samarbeidet besluttet styret for KR-IKT å forlenge parallell driftsperiode med ytterligere ett år i juni 2015. Formålet da var å ikke påføre kommunene i samarbeidet ytterligere utgifter i arbeid, hardware og løsninger, som senere ville måtte reverseres. Men de lokale dataparkene er nå tydelig preget av manglende reinvesteringer over flere år, på både hardware og løsninger/systemer. Dette gjør parallell drift ytterligere ressurskrevende, da det stadig oppstår feil som krever at ressurser i KR-IKT arbeider med feilsøking, tiltak, testing og feilretting. Nødvendige investeringer må finansieres av de berørte kommunene. En konsekvens av dette er at ressursinnsatsen særlig til avdeling for infrastruktur ikke kan bidra i tilstrekkelig grad inn i den etterspurte tjenesteutviklingen. Prosjekter stopper opp, og klarer ikke å levere i tråd med oppsatt prosjektportefølje. Dette betyr også at de lokale driftsmiljøene lokalt setter begrensninger i den videre tjenesteutviklingen for Lillesand og Birkenes, da den tekniske infrastrukturen ikke legger til rette for utvidelser og nye løsninger/fagsystemer.

Samordning av samarbeidets tjenesteutviklingsbehov, og etablering og forvaltning av en felles IKT-prosjektportefølje: Det er utarbeidet en felles ikt-prosjektportefølje for både Kristiansand kommune (største eier), og for samarbeidet KR-IKT. Det er utfordrende å få etablert en porteføljeprosess og et årshjul for forvaltning av de prioriterte prosjektene, slik at man får en dynamikk, styring og rapportering av hvilke prosjekter som er ønsket, under planlegging og hvilke som er under gjennomføring. Det kreves et apparat i KR-IKT for å forvalte ikt-prosjektporteføljen og drive den årlige prosessen. I tillegg må KR-IKT jobbe aktivt mot sektorene og kommunene for å få oversikt over alle behovene, avdekke samordningsmuligheter og begrensninger/avhengigheter, samt bidra ved utarbeidelse av prosjektdirektiver, beskrivelse av arbeidsprosesser (brukerreise for innbyggerrelaterte tjenester) og bistå i utforming av løsningsforslag. I tillegg krever porteføljeprosessen at både sektorene i Kristiansand og samarbeidskommunene samordner og prioriterer behovene sine og sitter med en bestiller inn mot KR-IKT. Dette er en omstrukturering og spissing av samarbeidsrelasjonen mellom sektorene/kommunene og KR-IKT som det tar tid å etablere.

Kommunikasjon

Ny portal for Kristiansand kommune gir god tilgjengelighet fra mobiltelefoner, nettbrett og PC, bedre presentasjon av tjenestene og en langt bedre søkefunksjonalitet. Det er et kontinuerlig mål å heve kvalitet og tilgjengelighet på informasjon for publikum. Eksterne evalueringer, egne analyser, tilbakemelding fra brukere og samarbeid med alle sektorene er viktig i dette arbeidet. Det arbeides blant annet også med å øke andelen elektroniske skjema på nett i samarbeid med andre enheter, og å tilpasse skjema til å kunne brukes på mobil.

Det prioriteres også en oppgradering av intranett med en forbedring av publiseringsløsning og søkefunksjon, slik at informasjonsflyten blir best mulig for kommunens ledere og ansatte. Oppgradering av intranett kan gi færre sider, mer effektivt og målrettet innhold. Økt funksjonalitet med enkel, ekstern tilgang vil også bety at intranett blir enda mer verdifullt for ledelsen og kommunen kommer nærmere målene i kommunikasjonsstrategien for internkommunikasjon.

I handlingsprogramperioden vurderes det om kommunen skal fortsette å drive et eget trykkeri når nåværende husleieavtale utgår, eller om trykkeritjenester bør kjøpes med bestiller kompetanse i enheten.

Kommunikasjon arbeider for å bedre utnytte de mulighetene som sosiale medier gir for å kommunisere eksternt. Dette gjelder både for nyhetsstoff og for markedsføring av kommunen som arbeidsgiver og ledige stillinger i samarbeid med personalenheten.

Kommuneadvokaten

Kommuneadvokatens kontor har omtrent halvparten av oppdragene knyttet til bistand til sosialsektoren/barnevern, i tillegg til ulike juridiske tjenester i kommuneorganisasjonen. Oppdragsmengden er økt betydelig etter etableringen av felles Knutepunkt-barnevern.

Kommuneadvokatkontoret har et inntektskrav på 0,5 mill. kr for bistand til kommunens egne investeringsprosjekter, kommunale selskaper/foretak og nærliggende kommuner, som kan bli utfordrende med lavere investeringsnivå.

Dokumentsenter

Dokumentsenteret har ansvar for drift og utvikling av sak/arkivsystemet Public 360 og å bidra til flere integrasjoner med ulike fagsystemer i sektorene, som også sikrer godkjent elektronisk lagring i godkjent arkivkjerne. Dokumentsenteret har også ansvar for å påse at kommunens papirarkiver sikres.

Sentralisering av alle kommunens arkivtjenester: De sektorbaserte arkivtjenestene ble sentralisert i 2007 og kommunen gikk over til fullelektronisk sak/arkivsystem. Klientsystemene i Helse og sosialsektoren og Oppvekstsektoren blir nå suksessivt fullelektroniske og den planlagte sentraliseringen av også disse tjenestene kan iverksettes. Denne sentraliseringen vil gi gevinster i form av økt profesjonalisering, mer robust tjeneste, bedre utnyttelse av lisenser/maskinpark og tilrettelegging for standardiserte digitale løsninger.

Når digital meldingsboks og elektronisk samhandling med borgere for kommunene er på plass, kan Organisasjonssektoren ta ut gevinster i samarbeid mellom Dokumentsenter, KR-IKT og Kommunikasjonstjenesten. Public 360 er tilrettelagt for elektronisk dokumentutveksling via meldingsboks. Tidsbruken antas å være størst ved opplæring av saksbehandlere og til informasjon overfor publikum. Gevinsten vil i hovedsak være kortere saksbehandlingstid og lavere portokostnader.

Flere kommunale fjernarkiver ordnes og katalogiseres i lokaler hos IKAVA - interkommunalt arkiv Vest-Agder (IKS) som avtalt i handlingsprogramperioden.

Dokumentsenteret leverer fortsatt arkivtjenester til flere kommunale og interkommunale selskaper. Alle selskapene drar nytte av kommunens digitale utvikling slik at også deres saksfelt tilrettelegges for elektronisk samhandling.

Oppdragsmengden er økt betydelig etter etableringen av felles Knutepunkt-barnevern.

6.2 Hovedprioriteringer

Organiseringen og tilretteleggingen for styring av digitaliseringsarbeidet er en viktig rolle for kommunens ledelse. Organisasjonssektoren har et hovedansvar for digitaliseringsprogrammet. Nåsituasjonen for digitalisering i kommunen er kartlagt, som første del av et forprosjekt til Kristiansands kommunes satsing på digitale tjenester. Det videre arbeidet vil være å ta tak i problemstillingene som er trukket frem i denne nå-analysen og finne gode løsninger for hvordan Kristiansand kommune skal jobbe med digitalisering. Det inkluderer:

- Etablere et mål bilde for digitalisering i Kristiansand kommune som besvarer hvor kommunen skal
- Etablere overordnede føringer for prioritering og styring av digitaliseringsarbeidet, herunder finansiering

Parallelt med dette arbeidet jobbes det kontinuerlig med å få på plass nye selvbetjeningsløsninger ved bruk av blant annet kommuneportal og bedre tilgjengelighet til kommunens arkiver. Dette skal gi innbyggerne raskere svar og bedre mulighet til å hjelpe seg selv. Det er også en målsetting å få alle kommunens innbyggere til å ta i bruk digital postkasse, der kommunens SvarUT-løsninger skal erstatte vanlig postutsendelse til innbyggerne og andre adressater.

Antall lærlinger og lærekandidater foreslås økt til 130 i regi av kommunens lærlingeavdeling, og det tas sikte på utvide virksomheten på fagområder innenfor Teknisk sektor, som fylkeskommunen etterspør på vegne av næringsliv og lærekandidater.

Kommunikasjonstjenesten skal prioritere videreutvikling av kommuneportalen og legger opp til en oppgradering av intranett, i samarbeid med KR-IKT. Formålet er å gi bedre informasjon for innbyggere og ansatte, og gi mulighet for bedre samhandling eksternt og internt i kommunen.

Organisasjonssektoren vil bidra i det videre arbeide med effektivisering gjennom bruk av interne team/gevinstrealisering i flere enheter/tjenester i Rådhuskvartalet. Personalenheten har også et ansvar for å bidra til sektorenes oppfølgingsbehov på personalområdet, og spesielt sektorenes utfordringer med sykefravær, deltidsproblematikk, organisasjons- og ledelsesutvikling.

6.3 Innsparingstiltak

Det er lagt til grunn følgende innsparingstiltak i perioden:

Tiltak	I 2017-kroner			
	2017	2018	2019	2020
Personal – naturlige avganger	-550	-1 300	-1 300	-1 300
Personal - gevinstrealisering		-800	-800	-800
Redusert priskompensasjon	-190	-370	-560	-740
Sum	-740	-2 470	-2 660	-2 840

Personal

Det er i vedtatt HP 2016-2019 forutsatt besparelser fra 2017 som følge av lavere bemanning etter naturlig avgang kombinert med reduksjon av 1 årsverk som følge av gevinstrealiseringsprosjekt i enheten. Samtidig må det tas høyde for finansiering av økte AFP-kostnader i 2017, som er beregnet til 0,437 mill. kr utover sektorens AFP-budsjett i 2016 på 1,581 mill. kr. Dette gjelder i hovedsak AFP-uttak for tidligere ansatte i Personalenheten.

Foreløpige utredninger kan indikere besparelser ved fremtidig valg av organisering av kommunens bedriftshelsetjeneste, men dette må avklares nærmere. Det synes ikke tilrådelig å redusere enheten ytterligere.

Redusert priskompensasjon

Rådmannen foreslår et nytt innsparingskrav der organisasjonssektorens andel er 740 000 kr i 2020 i forhold til 2016. Økningen utgjør 190 000 kr fra 2016 til 2017. Organisasjonssektoren vil løse dette med å redusere ordinær drift.

6.4 Satsingsområder og ressursbruk pr. tjeneste

6.4.1 Sektorens totale netto driftsramme

Tjeneste	Regnskap 2015	Budsjett 2016	I 2017-kroner			
			HP 2017	HP 2018	HP 2019	HP 2020
Pol. virksomhet	18 127	14 679	18 121	15 499	19 986	16 386
Felles led./adm.	115 664	117 055	145 293	142 913	140 140	138 939
Sum	133 791	131 734	163 414	158 412	160 127	155 325

BRUTTO OG NETTO

	Regnskap 2015	Budsjett 2016	I 2017-kroner			
			HP 2017	HP 2018	HP 2019	HP 2020
Brutto	182 170	187 686	225 889	222 450	225 765	222 604
Inntekter	-48 379	-55 952	-62 476	-64 038	-65 639	-67 280
Netto	133 791	131 734	163 414	158 412	160 127	155 325

Sektorens driftsbudsjett er økt med 28,2 mill. kr fra 2016 til 2017 i tillegg til kompensasjon for pris- og lønnsstigning på 3,5 mill. kr. Årsaken til de årlige svingninger i rammen er nærmere omtalt under hver tjeneste.

Nedenfor en oversikt over reelle rammendringer uten prisjustering i 2017 i forhold til 2016:

Tiltak – tall i 1.000 kr	HP 2017
Stortingsvalg	3 000
Jubilantfesten	500
ISS kantinedrift	1 067
Tilskudd til Arendalsuka	100
Flerkulturell rådgiver 40% (integringstilskudd)	350
Prosjekt kunstsilo	500
Omlegging pc-avgift, Microsoftavtale mm. KR-IKT	22 809
Div. tekniske justeringer	-167
Sum reelle endringer i forhold til 2016	28 159

6.4.2 Politisk virksomhet

Tjenesten omfatter kommunestyre- og fylkestingsvalget, samt Stortings- og sametingsvalget, annethvert år. Drift av politisk sekretariat inngår også i denne tjenesten. Budsjettet betjener forhåndsstemmemottak samt ordinær valgavvikling for nærmere 60.000 manntallsførte velgere. I denne planperioden avvikles det stortingsvalg i 2017 og kommunevalg i 2019.

RESSURSBRUK

Tall i 1000 kr

Tjeneste	Regnskap 2015	Budsjett 2016	I 2017-kroner			
			HP 2017	HP 2018	HP 2019	HP 2020
Politisk virksomhet	18 127	14 679	18 121	15 499	19 986	16 386
Sum	18 127	14 679	18 121	15 499	19 986	16 386

Endringene fra 2016 til 2017 og fra 2018 til 2019 skyldes i hovedsak innarbeidelse av midler til valg i de ulike valgårene.

6.4.3 Administrasjon

Tjenesten omfatter administrasjon og overordnet ledelse, servicetjenester inkl. bevillingskontor, lærlingetjenesten, tillitsvalgtordninger, bedriftshelsetjenesten, it-tjenester, trykkeri, dokumentarkiv, advokattjenester, informasjon og kommunikasjon.

OPPGØLGING AV KOMMUNEPLANENS SATSINGSOMRÅDER - PERIODEMÅL

Byen det er godt å leve i				
Retningsmål i kommuneplanen:				
<ul style="list-style-type: none"> Innbyggerne har god helse og opplever god livskvalitet Innbyggerne har utdanning, ferdigheter og kunnskaper som utvikler evner og talenter. Innbyggerne er i arbeid og aktivitet 				
Nr.	Periodemål for hele perioden – beskrivelse av indikator	Resultat 2015/16	Mål 2017	Mål 2018-20
1	Færre ungdom faller utenfor utdanning og arbeidsliv (18 -24 år) <u>Indikator:</u> Antall lærlingeplasser er økt.	116	130	130

* Yrkesfag er normert til 4 år, mens studiespesialiserende er 3 år. Tallene som rapporteres tar foreløpig ikke hensyn til dette.

Klimabyen				
Retningsmål i kommuneplanen:				
<ul style="list-style-type: none"> Kristiansand har en klimavennlig drift og forvaltning, og legger til rette for at innbyggerne og næringsliv også skal ha det 				
Nr.	Periodemål for hele perioden – beskrivelse av indikator	Resultat 2015	Mål 2017	Mål 2018-20
1	Kommunens drift og forvaltning er klimanøytral og kommunen legger til rette for klimavennlig adferd <u>Indikator:</u> Andelen nullutslipps- eller ladbare biler i KR-IKT (6 biler)	0	100 %	100 %

DRIFTSMÅL

Nr.	Driftsmål	Status 2016	Mål 2017	Mål 2018-20
1	Selvbetjening på nett for innbyggere og næringsliv er økt <u>Indikator:</u> Andel digitale skjema på nett som er integrert med fagsystem og bruker ID-porten	5	10	25
2	Kvaliteten på kommunens nettsider skal forbedres. <u>Indikator:</u> Antall stjerner tildelt i ekstern evaluering. Evalueringen er basert på gjeldende kriteriesett for kvalitet på offentlige digitale tjenester og nettstedet som er laget av Direktoratet for forvaltning og IKT (DIFI) Skala 1-6 der 6 er best <u>Indikator:</u> Score tildelt kommuneportalen ved ekstern evaluering levert av Farmand. Skala 0-100, der 100 er best. <u>Indikator:</u> Øke andel elektroniske skjema som ligger på nett (i prosent) Flere skal benytte kommuneportalen til å finne den informasjon de trenger <u>Indikator:</u> Antall besøk på kommuneportalen (i tusen)	4 71 55 663	4 75 60 1 025	5 75 75 1 050
3	Gode selvbetjeningsløsninger for innsyn i kommunens saksfelt <u>Indikatorer:</u> Innsyn via handlekurv i offentlig journal - antall fagsystemer med integrasjon til kommunens sak/arkivsystem Innsyn i fulltekstdokumenter - antall innsynsløsninger der publikum kan hente ut saker eller dokumenter i fulltekst	2 2	3 3	5 3

RESSURSBRUK

Tjeneste	Tall i 1000 kr		I 2017-kroner			
	Regnskap 2015	Budsjett 2016	HP 2017	HP 2018	HP 2019	HP 2020
Felles led./adm.	115 664	117 055	145 293	142 913	140 140	138 939
Sum	115 664	117 055	145 293	142 913	140 140	138 939

Endringene på totalt 28,238 mill. kr fra 2016 til 2017 skyldes i hovedsak pris- og lønnsendringer, kompensasjoner/tilskudd til jubilentfest, ISS-kantinedrift, Arendalsuka, flerkulturell rådgiver, prosjekt-kunstsilo og Microsoftavtale.

PC-avgiften på totalt 19,5 mill. kr har over mange år vært internfakturert fra KR-IKT til kommunens sektorer. Avgiften foreslås lagt inn i rammen til KR-IKT med tilsvarende trekk i øvrige sektorrammer. Endringen vil medføre mindre tid til arbeid med internfakturering, og vil være et effektiviseringsiltak.

6.5 Investeringsbudsjett

Tall i 1000 kr		I løpende kroner					
		2017-2020		2017	2018	2019	2020
Investeringsprosjekter	Prosjekt kostnad	Sum	Inntekt				
IT kapasitet og sikkerhet	Løpende	8 000		2 000	2 000	2 000	2 000
Digitalisering	12 000	10 000		3 000	3 000	2 000	2 000
IKT-Dokumentsenteret-oppgradering	1 200	1 200		300	300	300	300
KRK-IKT oppgradering/utvikling	12 350	12 350		2 700	4 000	2 850	2 800
Sum		31 550		8 000	9 300	7 150	7 100

IT kapasitet og sikkerhet

Prosjektet er en samling av tidligere investeringsprosjekter til sikkerhetsforbedring og kapasitetsforbedring på sentral infrastruktur i KR-IKT. Kartlegging har vist et behov for å bytte ut blant annet hovedbrannmurer, hovedrutere, diverse servere og utvidelse av backup.

Digitalisering

Programmet skal bidra til økt selvbetjening på nett for innbyggere og næringsliv, og økt satsing på digitale skjema på nett som er integrert med fagsystem og tilgjengelig via ID-porten. Programmet krever bruk av personalressurser, ekstern bistand og ny programvare/utstyr. Programmet finansierer delprosjekter med tilknytning til hovedmålsetting for digitaliseringsprogrammet. Dette gjelder blant annet følgende prosjekter:

- USP/tilgangsportal - som skal modernisere brukeridentitetsprosesser og innføring av en tilgangsportal.
- MinSide – som skal etablere en felles autentiseringsløsning for kommunens digitale tjenester mot innbyggerne, DIFI's ID-porten og MinSide. Prosjektet omfatter også utvikling av MinSide, der innbyggeren kan få presentert sine pågående saker og lenker til ulike tjenester som tilbys via ID-porten.
- SvarUT – er en elektronisk postbehandling som er tatt i bruk for alle saksbehandlere som bruker Public 360, og som skal innføres videre for ulike fagsystemer i sektorene.
- Arkitektur – skal etablere ramme-/metodeverk for arkitektur- og løsningskonsept for Kristiansand kommune.

IKT-Dokumentsenteret-oppgradering

Det er nødvendig med årlig oppgradering av sak/arkivsystemet for å følge med i utviklingen, og fordi leverandøren tilfører nye moduler med eksempelvis automatisering av arbeidsprosesser som krever nyeste versjoner.

KRK-IKT oppgradering/utvikling

Prosjektet omfatter ulike oppgraderings-/reinvesteringstiltak som blant annet skal gi bedre styring av trafikken mot serverne til Helse og sosialsektorens nettverk og reinvestering i dagens back-up løsning. Bevilgningen skal dekke reinvestering i dagens Sharepoint-løsning som passerer 5 års levetid i 2017, og må oppgraderes til nye versjoner. Dette har betydning for funksjonalitet i Sharepoint, Exchange og Office. I tillegg vil investeringsprosjektet bidra til en nødvendig oppgradering i kommunens datarom.

6.6 En organisasjon i utvikling

6.6.1 Arbeidsgivervirksomheten

Organisasjonssektoren har fokus på å organisere arbeidet på en mest mulig effektiv og brukervennlig måte, og skape en arbeidsplass med et godt arbeidsmiljø.

Kommunen har som mål å speile befolknings sammensetningen med hensyn til medarbeidere med etnisk minoritetsbakgrunn. Sektoren har et ansvar for å følge opp dette, særlig hos ledere med evt. bistand fra personalenheten.

Sektoren skal sikre god koordinering, fleksibilitet, mindre sårbarhet og enhetlig håndtering av personalspørsmål. Sektoren skal ha overordnet ansvar for vedlikehold og utvikling av Kristiansand kommunes politikk relatert til personal- og organisasjonsutvikling.

Innenfor arbeidsgiverområdet er følgende prioritert i handlingsprogramperioden:

- Beholde og rekruttere medarbeidere
- Likestilling, inkludering og mangfold
- Leder- og kompetanseutvikling
- Helsefremmende arbeidsmiljø

Sektoren vil ha fokus på følgende innenfor arbeidsgivervirksomhetsområdet:

- Legge til rette for økt bruk av heltidsstillinger ved å skape kultur for heltidsarbeid og lyse ut hele stillinger.
- Arbeide for en jevn kjønnsbalanse blant medarbeiderne.
- Forebygge sykefravær.
- Følge opp MU (Medarbeiderundersøkelsen).
- Forebygge at ansatte i alderen 62 – 67 år går av tidlig med AFP-pensjon

En organisasjon i utvikling				
Retningsmål i kommuneplanen:				
<ul style="list-style-type: none"> • Kristiansand kommune har omdømme som en fremtidsrettet, kompetent og inkluderende organisasjon				
Nr.	Periodemål – beskrivelse av indikator	Status 2016	Mål 2017	Mål 2018-20
1	Beholde og rekruttere medarbeidere Andel ansatte i heltidsstillinger er økt. <u>Indikator:</u> Andel medarbeidere i heltidsstillinger. <ul style="list-style-type: none"> • Kvinner • Menn Gjennomsnittlig stillingsprosent <ul style="list-style-type: none"> • Kvinner • Menn			
		83 %	86 %	90 %
		77 %		
		90 %		
		93 %	94 %	95 %
		91 %		
		96 %		
2	Flere av kommunes ansatte står lengre i jobben <u>Indikator:</u> Andel ansatte, 62-67 år, på AFP <ul style="list-style-type: none"> • Kvinner • Menn			
		3,8 %		
		3,3 %	3,1 %	2,9 %
		4,5 %	4,3 %	4,1 %

Kilde: Corporater 2. tertialrapport, Visma HRM og rapport fra KKP (AFP)

Aktuelle tiltak i perioden på sektornivå:

- Legge til rette for økt bruk av heltidsstillinger. Skape en heltidskultur i organisasjonen.
- Øke kompetansen i organisasjonen på rekruttering.
- Vurdere å etablere ordning for å kunne ansatte flere med nedsatt funksjonsevne jfr. IA-avtalen delmål 2.

Nr.	Periodemål – beskrivelse av indikator	Status 2016	Mål 2017	Mål 2018-20
1	Likestilling, inkludering og mangfold Kommunen har oppnådd en mest mulig balansert sammensetning når det gjelder kjønn, etnisitet, alder og funksjonsevne blant personalet på hver arbeidsplass.			
	<u>Indikator:</u> Kjønnsfordeling blant ansatte. • Kvinner • Menn	58 % 42 %	50 % 50 %	50 % 50 %
	<u>Indikator:</u> Kjønnsfordeling i lederstillinger (enhetsledere). • Kvinner • Menn	6 1	5 2	4 3

Kilde: Corporater 2. tertialrapport, Visma HRM

Aktuelle tiltak i perioden på sektornivå:

- Sektorene utarbeider tiltak i henhold til vedtatt strategiplan for likestilling, inkludering og mangfold
- Sektorene skal som hovedregel tilby heltidsstillinger ved nyansettelser

Nr.	Periodemål – beskrivelse av indikator	Status 2016	Mål 2017	Mål 2018-20
1	Leder- og kompetanseutvikling Lederne og kommunens medarbeidere har kompetanse til å møte aktuelle utfordringer			
	<u>Indikator:</u> Andel enheter som har utarbeidet kompetanseplaner.	6	7	7

Kilde: Årsrapport 2015, neste status i årsrapport 2016

Aktuelle tiltak i perioden:

- Videreutvikle lederopplæringsprogram i tråd med samfunnsutviklingen og et mer mangfoldig personale
- Utarbeide kompetanseplaner som avklarer kompetansebehovet

Nr.	Periodemål – beskrivelse av indikator	Status 2016	Mål 2017	Mål 2018-20
1	Helsefremmende arbeidsmiljø Arbeidsmiljøet er helsefremmende og det jobbes aktivt for å få ned sykefraværet. <u>Indikator:</u> Sykefravær (i % av årsverk). <ul style="list-style-type: none"> • Kvinner • Menn 	6,1 % 7,0 % 5,1 %	5 %	4 %

Kilde: Corporater 2. tertialrapport.

Aktuelle tiltak i perioden:

- Utarbeide samlet tiltaksplan innen IA, HMS og 10-faktor (KS sin nye medarbeiderundersøkelse)
- Ta i bruk Visma HRM sin ferie- og fraværsmul for å sikre bedre oppfølging av sykefravær (unntatt notusbrukere)
- Sikre tettere oppfølging av sykmeldte og ansatte i fare for å bli sykmeldt
- Utarbeide bedre analyse av fraværstall for å kunne iverksette målrettede tiltak

6.6.2 Effektive og brukervennlige tjenester

Organisasjonssektoren vil ha fokus på utvikling, innføring og vedlikehold av effektive administrative rutiner for aktuelle fag og tjenester. Sektoren skal også arbeide for å etablere gode nettløsninger for kommunens innbyggere, og sikre gode elektroniske verktøy til bruk i den daglige virksomhet.

Gode nettløsninger bidrar til godt omdømme for kommunen, og til at innbyggerne får dekket sine behov så rasjonelt som mulig. Internt gir gode elektroniske løsninger mulighet for forenklinger og kvalitetsforbedringer. Dessuten bidrar de til styrket internkontroll på risikoutsatte områder.

En organisasjon i utvikling				
Retningsmål i kommuneplanen:				
<ul style="list-style-type: none"> • Kristiansand er regional drivkraft i utvikling av effektive og brukervennlige tjenester. 				
Nr.	Periodemål – beskrivelse av indikator	Status 2016	Mål 2017	Mål 2018-20
1	Kommunen tar i bruk kommunikasjonsløsninger som gjør kontakt med innbyggerne enklere. <u>Indikator:</u> Andel enheter som har tatt i bruk SvarUT.	7	7	7
2	Det er utviklet og tatt i bruk nye måter å arbeide på som effektiviserer og hever kvaliteten på tjenestene. Og ansatte er involvert i nytenking og utvikling av tjenestene. <u>Indikator:</u> Antall enheter som har gjennomgått gevinstrealiserings-prosess.	2	3	5

Kilde: Corporater 2. tertialrapport.

Aktuelle tiltak i perioden:

- Ta i bruk «SvarUT» for hele kommunen.
- Initiere og delta i forskningsprosjekter for bedre kvalitet på tjenester.
- Inngå formelt samarbeid med ulike utdanningsinstitusjoner og/eller offentlige instanser.
- Gjennomføre gevinstrealiseringsprosess på enhetsnivå.

En organisasjon i utvikling				
Retningsmål i kommuneplanen:				
<ul style="list-style-type: none"> Kristiansand er regional drivkraft i utvikling av effektive og brukervennlige tjenester. 				
Nr.	Periodemål – beskrivelse av indikator	Status 2016	Mål 2017	Mål 2018-20
1	Etikk og likestilte tjenester Kommunens tjenester er like tilgjengelige, har lik kvalitet og gir like godt resultat uavhengig av brukernes kjønn, etnisitet, religion eller livssyn, funksjonsevne, seksuelle orientering. <u>Indikator (eksempler):</u> Antall enheter som har vurdert tjenestene med henblikk på likestilling, inkludering og mangfold.* Antall klager fra brukere på tjenestene i forhold til likestilling, inkludering og mangfold.*	-	3	7
		-	0	0
2	Redelighet, ærlighet og åpenhet kjennetegner kommunens virksomhet. Kristiansand kommune legger stor vekt på å opptre skikkelig i all sin virksomhet. <u>Indikator:</u> Antall enheter som har gjennomgått etiske retningslinjer.**	7	7	7

*Årsrapport 2016

**Årsrapport 2015, neste status i årsrapport 2016

Aktuelle tiltak i perioden:

- Gjennomgå tjenestene for å vurdere om man behandler brukerne likt, er inkluderende og tar hensyn til brukernes mangfoldige bakgrunn
- Legge inn spørsmål i brukerundersøkelsene som sikrer at brukernes ulike bakgrunn og situasjon blir ivaretatt
- Gjennomføre undersøkelser for å avdekke eventuelle kvalitetsforskjeller på tjenestene i forhold til perspektivene innenfor likestilling, inkludering og mangfold
- Enhetene gjennomgår etiske retningslinjer med de ansatt

7. UTENOMSEKTORIELLE FORHOLD SEKTOR 9

7.1 Skatt på formue og inntekt

Brutto skatteinngang for kommunen påvirkes av skatteregler, lønnsnivå, næringssammensetning og sysselsetting.

Den kommunale skattøren for personlig skattytere er uendret 11,8 pst. i 2017.

Rådmannens skatteanslag for neste år er basert på 2 hovedforutsetninger:

1. Forventet skatteinngang i 2016.
2. Forventet vekst fra 2016 til 2017.

Forventet skatteinngang 2016

I Revidert nasjonalbudsjett 2016 (Meld. St. 2 (2015–2016)) ble realveksten i kommunesektorens samlede inntekter i 2016 anslått til 8,3 mrd. kroner, hvorav 3,4 mrd. kroner var frie inntekter. Veksten ble regnet i forhold til regnskapstall for 2015. Anslaget for kommunesektorens skatteinntekter var oppjustert med 0,7 mrd. kroner. Ny informasjon om skatteinngangen tyder på at kommunesektorens skatteinntekter i 2016 blir 3,8 mrd. kroner høyere enn lagt til grunn i Revidert nasjonalbudsjett 2016. Bakgrunnen er ekstraordinært store uttak av utbytter til personlig skattytere for inntektsåret 2015, som trolig skyldes tilpasninger i forkant av skattereformen fra 2016. Rådmannen la til grunn en skatteøkning for Kristiansand kommune på 4,5 % fra 2015 til 2016 i opprinnelig forslag til 2. tertialrapport.

Skatteanslaget hos oss er i 2016 betydelig lavere enn anslaget på landsbasis som er en vekst på 8,7 %. Dette betyr at vi har lagt til grunn et betydelig lavere nivå i frie inntekter enn departementets beregninger for 2016 i forbindelse med statsbudsjettforslaget for 2017. Ved utgangen av august er skatteøkningen på 6,3 % i Kristiansand kommune og på landsbasis en økning på 8,2 %. Pr innbygger er vår vekst 2,1 %-poeng lavere enn landet pr august. Det knytter seg usikkerhet til skatteavregningen for 2015, men en foreløpig vurdering tilsier at oppgjøret vil bli gunstig for kommunen.

I forutsetningene for skatteanslaget for 2016, legger rådmannen til grunn at kommunen får en nominell vekst på 6,8 % i 2016 slik det ble forutsatt i tilleggforslag til 2. tertialrapport. Rådmannen forutsetter at vår skattevekst for hele 2016 prosentvis blir liggende like langt etter landssnittet som vi lå pr august. Erfaringene fra de senere år tilsier at skatteanslaget bør settes noe lavere enn landsgjennomsnittet pr innbygger.

Forventet vekst fra 2016 til 2017

I statsbudsjettet forutsettes at kommunene får en skattevekst på 2,3 % i 2017 fra det forhøyede anslaget på 8,7 % for 2016. Rådmannen legger til grunn lik skattevekst pr innbygger som statens anslag for vekst fra 2016 til 2017. For årene 2017 – 2019 legger rådmannen til grunn en årlig realvekst i frie inntekter på 0,9 % på landsbasis, men at Kristiansand kommune skal oppnå noe høyere vekst som følge av demografiforhold. Rådmannen har lagt inn nye befolkningsprognoser i beregningene.

Hele 1000 kr fast pris	2016*	2017	2018	2019	2020
Inntekts- og formuesskatt	*2 311 024	2 367 105	2 394 770	2 419 778	2 445 532

*Anslag for 2016 i 2016 -pris.

7.2 Eiendomsskatt

Bystyret har i forbindelse med de senere handlingsprogrammene vedtatt en gradvis nedtrapping av inntektene fra eiendomsskatt ved å redusere promillesatsen. Det ligger foreløpig an til at kommunen om lag når det budsjetterte beløpet for 2016.

For å følge opp vedtatt handlingsprogram, foreslås promillesatsen redusert fra 6,2 i 2016 med årlig 0,1 poeng. Promillesatsen i 2020 blir da 5,8. Det anslås om lag 1,5 % volumvekst årlig på grunn av generell byggevirksomhet. Dette tilsvarer 4 mill. kr i årlig vekst.

Reelle inntekter reduseres betydelig, da tilveksten på 1,5 % er lavere enn forutsatt prisvekst på 2,5 %. Reduksjonen i realverdi ventes å være 21 mill. kr fra 2017 til 2020 forutsatt ovennevnte årlige volumvekst og redusert promillesats.

Av samlet eiendomsskatt kommer ca. 75 % fra boliger og fritidseiendommer.

Hele 1000 kr	2016	2017	2018	2019	2020
Eiendomsskatt vedtatt forrige HP 2016-19 løpende pris	276 400	276 000	275 600	275 000	
Eiendomsskatt løpende pris HP 2017-20 (forslag)		275 100	274 700	274 100	273 500
I faste 2017- priser		275 100	268 000	260 892	253 972

Promillesatsen fastsettes til 6,1 i 2017, 6,0 i 2018, 5,9 i 2019 og 5,8 i 2020. Reduksjonen i realverdi ventes å være 21 mill. kr fra 2017 til 2020.
--

7.3 Statlig rammetilskudd

Konsekvenser av revidert inntektssystem utgjør om lag 30 mill. kr i økte frie inntekter fra 2016 til 2017. I 2017 vil det som tidligere år gjøres en rekke korrigeringer i rammetilskuddet for endringer i oppgavefordelingen mellom forvaltningsnivå, regelendringer, innlemminger av øremerkede tilskudd med videre. I rammetilskuddet for 2017 er følgende elementer/endringer lagt inn eller trukket ut.

Korreksjoner i rammetilskuddet - landet	Hele 1000 kr
Endringer i finansiering, herunder innlemminger i rammetilskuddet	
Boligsosialt kompetansetilskudd	5 700
Tilskudd til boligsosialt arbeid	10 000
Tilskudd til frivilligsentraler	131 000
Omdisponering fra rammetilskuddet til Groruddalssatsingen	-10 000
Korreksjoner	
IKT-modernisering i Husbanken (SIKT)	11 500
Valgdirektoratet	12 800
Ny naturfagstime, helårseffekt	114 400
Gratis kjernetid i barnehage, helårseffekt	28 700
Forsøk med ny ansvarsdeling i barnevernet, helårseffekt	18 200
Forsøk med statlig finansiering av eldreomsorgen, helårseffekt	-518 400
Øyeblikkelig hjelp rus og psykiatri	86 500
Aktivitetsplikt for sosialhjelpsmottakere	60 000
Avvikling av diagnoselister for fysioterapi	-175 000
Økte kommunale barnehageutgifter som følge av botidskrav for kontantstøtte	2 000
Momskompensasjon borettslag og eierseksjonssameier	-35 000
Statlige og private skoler, økning i elevtall	-111 000
Sum innlemminger og korreksjoner	-368 600

Under følger en kort omtale av noen av de mest sentrale endringene. Kommentarene er sitert fra forslaget til statsbudsjett.

Innlemming av boligsosialt kompetansetilskudd

Det foreslås å innlemme i rammetilskuddet til kommunene 5,7 mill. kroner i 2017 fra kap. 581, post 78 Tilskudd til boligsosiale tiltak. Dette tilsvarer den andelen av tilskuddet som er gitt kommuner og som ikke er bundet opp i tilsagn. Det tas sikte på å innlemme ytterligere midler i 2018 og 2019 etter hvert som gitte tilsagn til kommunene løper ut.

Innlemming av tilskudd til boligsosialt arbeid

Det foreslås å innlemme 10 mill. kroner i 2017 i rammetilskuddet til kommunene knyttet til boligsosiale tiltak fra kap. 621, post 63 Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte over Arbeids- og sosialdepartementets budsjett. Det videreføres midler i ordningen til utviklingsarbeid og til pågående forsøk i kommunene. Det legges opp til å innlemme ytterligere midler etter hvert som pågående forsøk slutføres.

Innlemming av tilskudd til frivilligsentraler

Det foreslås å innlemme i rammetilskuddet til kommunene 131 mill. kroner i 2017 fra kap. 315, post 71 Tilskudd til frivilligsentraler over Kulturdepartementets budsjett. I tillegg til beløpet som innlemmes vil ytterligere 20 mill. kroner – totalt 151 mill. kroner – bli fordelt særskilt (tabell C) til kommuner med utgangspunkt i fordelingen i 2016.

Ny naturfagstime – helårseffekt av endring i 2016

Ved behandlingen av statsbudsjettet for 2016 ble det vedtatt å øke timetallet i naturfag med én time per uke på 5.–7. trinn fra høsten 2016. Kommune ble kompensert gjennom en økning i rammetilskuddet på 77,6 mill. kroner. Det foreslås en økning i rammetilskuddet på 114,4 mill. kroner i 2017 som kompensasjon for helårseffekten.

Gratis kjernetid i barnehage for treåringer – helårseffekt av endring i 2016

Stortinget vedtok ved behandlingen av statsbudsjettet for 2016 å øke rammetilskuddet med 24 mill. kroner til gratis kjernetid i barnehage for treåringer fra familier med lav inntekt. Det foreslås å øke rammetilskuddet med 28,7 mill. kroner i 2017 som kompensasjon for helårseffekten.

Forsøk med ny ansvarsdeling mellom kommunalt og statlig barnevern – helårseffekt av endring i 2016

I saldert budsjett for 2016 ble rammetilskuddet økt for å kompensere kommunene som skulle delta i forsøket med ny oppgave- og ansvarsdeling mellom kommunalt og statlig barnevern. Da den endelige utvelgelsen av forsøkskommuner ga et mindre bevilgningsbehov enn lagt til grunn, ble rammetilskuddet så redusert ved behandlingen av revidert nasjonalbudsjett for 2016. Forsøket får helårseffekt i 2017, og rammetilskuddet foreslås derfor økt med 18,2 mill. kroner.

Forsøk med statlig finansiering av eldreomsorgen – helårseffekt av endring i 2016

Ved behandlingen av revidert nasjonalbudsjett for 2016 ble rammetilskuddet til kommunene redusert med 873,9 mill. kroner som følge av forsøket med statlig finansiering av eldreomsorgen. Det foreslås en ytterligere reduksjon i rammetilskuddet på 518,4 mill. kroner i 2017 knyttet til helårseffekten. Midlene er omdisponert til kap. 761, post 65 Forsøk med statlig finansiering av omsorgstjenestene på Helse- og omsorgsdepartementets budsjett.

Kommunal øyeblikkelig hjelp døgnplikt for personer med psykisk helse- og/eller rusproblemer

Den kommunale plikten til øyeblikkelig hjelp døgnopphold utvides fra 2017 til også å omfatte brukere med psykisk helse- og rusproblematikk. Kommunesektoren foreslås kompensert gjennom en økning i rammetilskuddet på 86,5 mill. kroner.

Aktivitetsplikt for sosialhjelpsmottakere

Det tas sikte på å innføre en plikt til å stille vilkår om aktivitet for sosialhjelpsmottakere under 30 år fra 2017. Kommunesektoren foreslås kompensert gjennom en økning i rammetilskuddet på 60 mill. kroner.

Avvikling av diagnoselisten for fysioterapi

Avviklingen av diagnoselisten for fysioterapi gir kommunene høyere inntekter fra egenbetaling fra brukerne. For å korrigere for dette foreslås det at rammetilskuddet reduseres med 175 mill. kroner i 2017.

Økte kommunale barnehageutgifter som følge av botidskrav for kontantstøtte

Som varslet i Meld. St. 30 (2015–2016) Fra mottak til arbeidsliv – en effektiv integreringspolitikk vil Regjeringen innføre et botidskrav på fem år for rett til kontantstøtte. Forslag om dette er sendt på høring som ledd i gjennomgangen av trygdeordningene i lys av økt asyltilstrømning. Høringsfristen er 1. november 2016. Et slikt botidskrav for rett til kontantstøtte vil kunne øke etterspørselen etter barnehageplass, og det foreslås at kommunene kompenseres for dette gjennom en økning i rammetilskuddet på 2 mill. kroner i 2017.

Momskompensasjon for borettslag og eierseksjonssameier

Regjeringen ønsker å legge til rette for likebehandling av ulike private aktører og økt fleksibilitet i valg av samarbeidsløsninger mellom kommuner og private aktører. Det foreslås derfor i statsbudsjettet for 2017 å endre merverdiavgiftskompensasjonsloven, slik at borettslag og eierseksjonssameier omfattes av merverdiavgiftskompensasjonsordningen når det gjelder drift og oppføring av boliger med helseformål eller sosiale formål. Det foreslås at rammetilskuddet til kommunene reduseres med 35 mill. kroner i tilknytning til utvidelsen av ordningen. Se nærmere omtale i Prop. 1 LS (2016–2017).

Økt antall elever i statlige og private skoler

Som følge av økt antall elever i statlige og private skoler foreslås det å redusere rammetilskuddet til kommunene med 111 mill. kroner i 2017. Se Grønt hefte for nærmere omtale av korreksjonsordningen for statlige og private skoler.

Hele 1000 kr

Tekst	2016 oppr	2017	Differanse	Prosent
Fast del	1 916 720	2 023 985	107 265	5,6
Skjønn	9 600	9 050	-550	-5,7
Inntektsutjevning	66 031	94 845	28 814	43,6
Sum rammetilskudd	1 992 351	2 127 880	135 529	6,8

Basert på statsbudsjettets forutsetninger og egne vurderinger for skattevekst får Kristiansand kommune et rammetilskudd på 2.127,9 mill. kr i 2017.

Korrigert for oppgaveendringer er tilskuddet i 2017 reelt ubetydelig lavere enn angitt i tabellen ovenfor.

Fast del

Den faste delen av inntektsystemet øker med 5,6 %. Utgiftsutjevningen (trekket) reduseres med 40,9 mill. kr fra 2016 til 2017 som følge av at utgiftsbehovet er beregnet til 98,59 % av landsgjennomsnittet mot 97,58 % for 2016.

For Kristiansand kommune er det ingen store enkeltendringer fra 2016 når det gjelder korreksjoner i rammetilskuddet.

Ordinære skjønnsmidler

Skjønnsmidlene til Kristiansand er redusert fra 9,6 mill. kr i 2016 til 9,050 mill. kr i 2017. Her er prosjektmidlene holdt utenfor. Rådmannen forutsetter at samme beløp videreføres i hele perioden.

Fylkesmannen i Aust- og Vest-Agder har holdt igjen en del av skjønnsmidlene til fordeling i løpet av budsjettåret. Embetet har for 2017 fått en felles tildeling til kommunene i begge fylkene. Summen som er holdt tilbake utgjør 13,6 mill. kr. Nytt for 2017 er at KMD pålegger fylkesmannen å holde tilbake 5 pst til uforutsett. Dersom det ikke oppstår ekstraordinære hendelser vil disse midlene fordeles med et likt kronebeløp pr innbygger til de kommunene som mottar skjønn. Av beløpet på 13,6 mill. kr utgjør uforutsett 2,9 mill. kr, prosjektskjønn utgjør 9 mill. kr og tilbakeholdt til ROBEK kommuner utgjør 1,7 mill. kr. Rådmannen legger som tidligere år til grunn at Kristiansand kommune/Knutepunkt Sørlandet får en stor del av tilbakeholdt beløp, men vil først innarbeide tilskuddet i forbindelse med første tertialrapport.

Inntektsutjevning

Kristiansand kommune forventet opprinnelig å få en positiv netto inntektsutjevning på 66,0 mill. kr i 2016. Etter betydelige korreksjoner i løpet av året, ventes inntektsutjevningen å bli 92,6 mill. kr. I perioden ventes inntektsutjevningen å øke fra 94,8 mill. kr i 2017 til 98,0 mill. kr i 2020.

Tilskudd til kommuner med høy befolkningsvekst

For 2017 blir tilskuddet gitt til kommuner som har hatt en gjennomsnittlig årlig befolkningsvekst på 1,5 % eller mer de siste 3 årene (skatteinntektsprosent under 140 % av landsgjennomsnittet siste 3 år).

422,4 mill. kr foreslås fordelt gjennom dette tilskuddet i 2017 (441 mill. kr i 2016).

Satsen for 2017 er 57 191 kr per nye innbygger utover vekstgrensen (56 485 kr i 2016).

Med de befolkningsprognosene rådmannen har lagt til grunn, vil kommunen få et veksttilskudd på 7,3 mill. kr i 2017. Tilskuddet faller bort fra 2018 da befolkningsveksten ikke har vært tilstrekkelig høy de siste tre årene.

Forutsetninger – befolkningsvekst og endringer i utgiftsutjevningen

Det er innarbeidet befolkningsprognoser for kommunen og for landet. Siden Kristiansand kommune forventer en vekst i befolkningen som er noe over landsgjennomsnittet fra 2017, vil kommunen få en økning i innbyggertilskuddet som er høyere enn for landet for øvrig fra 2017. Forskjellen mellom landet og Kristiansand er imidlertid liten.

Kostnadsindeksen:

Tekst	2016	2017	2018	2019	2020
Kostnadsindeks	0,9758	0,9859	0,9844	0,9849	0,9866

Befolkningsprognoser:

Tekst	2016	2017	2018	2019	2020
Kristiansand	88 447	89 413	90 799	91 967	93 072
Endring i % gj.snitt pr år Kr.sand (siste 3 år)	1,65 %	1,54 %	1,31 %	1,26 %	1,31 %
Landet	5 213 985	5 264 762	5 328 095	5 384 453	5 435 413
Årlig vekst landet	0,93 %	0,97 %	1,20 %	1,06 %	0,95 %

Befolkningsprognosene er imidlertid usikre, selv om de bygger på rimelig ferske prognoser utarbeidet av SSB i 2016. Befolkningsstatistikken pr 1. halvår 2016 viser lavere veksttall hos oss, og denne trenden kan ytterligere forsterkes som følge av nedgangen innen oljenæringen. Svakere utvikling i befolkningsveksten kan slå ut i lavere frie inntekter enn det som er lagt til grunn i rådmannens forslag.

Kristiansand kommune får høyere andel av landets rammetilskudd fordi kommunen relativt sett blir noe dyrere å drifte enn landsnittet i løpet av perioden. Kostnadsindeksen går imidlertid noe ned i 2018 isolert. De største endringene fra 2016 til 2020 gjelder økt utgiftsbehov fordi elevtallet øker, antall eldre over 90 år øker og antall flyktninger uten integreringstilskudd øker.

Korrigert økning i frie inntekter fra 2016 til 2017 utgjør i statsbudsjettet 3,7 % for Kristiansand kommune. Basert på lønns- og prisvekst på 2,5 % blir reell vekst 1,2 %.

Forventet vekst i frie inntekter 2017 til 2020

Det er lagt til grunn en realvekst i frie inntekter på ca. 0,9 % på landsnivå hvert år fra og med 2018. Den er beløpsmessig fordelt likt på skatt og rammetilskuddet. Dette vekstanslaget er noe lavere enn vi tidligere har lagt til grunn og er bevisst lagt forsiktig som følge av usikkerhet omkring befolkningsveksten.

Inntektsgarantiordningen (INGAR) skal sikre at ingen kommuner har en beregnet vekst i rammetilskuddet fra ett år til det neste som er lavere enn 300 kroner per innbygger under beregnet vekst på landsbasis, før finansiering av selve ordningen. Ordningen blir finansiert ved et likt trekk per innbygger med 101 kr. fra alle landets kommuner. I rådmannens forslag er det lagt inn trekk med 9,0 mill. kr i 2017, 8,1 mill. kr i 2018, 7,3 mill. kr i 2019 og 6,5 mill. kr i 2020.

For Kristiansand kommune medfører forslaget samlet en vekst i frie inntekter på 1,1 % i 2018, 1,3 % i 2019 og 1,4 % i 2020.

Oppsummering – rammetilskuddet

Hele 1000 kr

Tekst	2017	2018	2019	2020
Fast del	2 023 985	2 044 470	2 077 885	2 114 893
Skjønn	9 050	9 050	9 050	9 050
Inntektsutjevning	94 845	95 954	96 956	97 988
Sum rammetilskudd	2 127 880	2 149 474	2 183 891	2 221 931

7.4 Momskompensasjon

Momskompensasjonsordningen ble utvidet fra og med 2004. Kommunesektoren fikk et trekk i rammetilskuddet tilsvarende forventet økning i momskompensasjonen. Momskompensasjon for driftsutgiftene er innarbeidet i sektorenes driftsrammer. Samlet sett var dette i 2015 på 111,6 mill. kr. Fra 2014 føres all merverdiavgiftskompensasjon fra investeringer direkte til finansiering av investeringer. Ordningen er derfor nærmere omtalt i kapittel 7.13.

7.5 Tilskudd til renter og avdrag

Regjeringen har gjennom statsbudsjettet satt av midler gjennom Husbanken til rentekompensasjon til kommunale investeringer i helse omsorgsboliger, renovering av skole og kirkebygg. Ordningen går ut på at kommunene etter søknad presenterer prosjekter som godkjennes og danner grunnlag for kompensasjon. Rentekompensasjonen tilsvarende renteutgifter på et serielån med løpetid mellom 20 og 30 år, avhengig av type bygg, med en rente tilsvarende basisrenten i Husbanken til enhver tid. Denne renten blir i november 2016 ca. 1,5 %. Rådmannen har beregnet tilskuddsbeløp basert på en rentesats fra 1,6 % i 2017 stigende til 1,9 % i 2020. Selve låneopptaket knyttet til investeringsprosjekter som omfattes av tilskuddsordningene, forutsettes imidlertid å skje etter ordinær maksimal nedbetalingstid.

Reform 97

For 2016 ble det lagt til grunn en rente på 1,34 %, mens renten for 2017 vil være 0,97 %. Dette er det siste året med tilskudd på denne ordningen.

Skolesatsing Opprustning av skole- og svømmeanlegg

Det ble i 2002 etablert en statlig finansieringsordning for opprustning av skoleanlegg.

Kristiansand kommune har dokumentert utgifter knyttet til prosjekter som kommer inn under ordningen for hele vår tildelte andel på 186,4 mill. kr. Ordningen gjelder for Ve, Oddemarka og Karuss. Samlet grunnlag for rentekompensasjon i 2017 er 72,3 mill. kr for disse tre skolene.

Rentetilskudd beregnes over 20 år beregnet med avdragsfrihet i 5 år.

Stortinget har fra 2009 vedtatt en ny finansieringsordning som omfatter skoler og svømmeanlegg. Investeringsrammen var i 2009 3 mrd. kr for landet, og denne skal trappes opp til 15 mrd. kr over 8 år. Omfanget på den nye ordningen er dermed den samme som for ordningen fra 2002, og betingelsene er i hovedsak de samme. Hele investeringsrammen på 15 mrd. kr ble faset inn i budsjettet for 2016.

Kommunen har fått godkjenning i forhold til rentekompensasjonsordningen for 2009 på Havlimyra, Solholmen og Sjøstrand skoler. Samlet grunnlag for rentekompensasjon i 2017 er 158,9 mill. kr for disse tre skolene.

Kirkebygg – opprustning

Stortinget vedtok i statsbudsjettet for 2005 en ekstraordinær innsats for å sette i stand kirkebygg. Midlene skal gå til sikring og bevaring av kirkebygg, kirkens utsmykning og inventar. I statsbudsjettet foreslås bevilget 33,4 mill. kr som vil gå til å dekke renteutgifter for investeringsrammene det er gitt

tilsagn om i perioden 2005–2016. I forslaget til statsbudsjett er det ikke foreslått ny investeringsramme for 2017.

Kristiansand kommune har tidligere fått godkjent prosjekter tilsvarende 5,8 mill. kr knyttet til opprustning av Domkirken, Grim kirke, Hånes kirke og Hellemyr kirke. I 2011 er ytterligere to prosjekter vedr Kristiansand domkirke godkjent med til sammen 1,035 mill. kr og Hånes kirke med 2,289 mill. kr. I 2012 er Torridal kirke godkjent med 8,3 mill. kr. Her har menigheten selv finansiert 20,3 % av investeringen, slik at tilsvarende andel av rentekompensasjonen skal overføres til menigheten. I 2014 er Domkirken godkjent med ytterligere 15 mill. kr.

Kompensasjonstilskudd - sykehjemsplasser og omsorgsboliger

Rest investeringsgrunnlag pr 31.12.16 for tilskuddsberegningen i 2017 vil være 136,0 mill. kr. Denne ordningen ble i 2008 erstattet av ordningen med investeringstilskudd, se nedenfor. Det kommer derfor ikke lenger inn nye plasser i grunnlaget for beregning av tilskudd.

Investeringstilskudd for sykehjem og omsorgsboliger

Investeringstilskudd til omsorgsboliger og sykehjemsplasser ble innført i 2008. Formålet med tilskuddsordningen er å fornye og øke tilbudet av sykehjemsplasser og omsorgsboliger for personer med behov for heldøgns helse- og omsorgstjenester, uavhengig av alder, diagnose og funksjonshemming. Tilskuddet kan gis til oppføring, kjøp, ombygging, utbedring, leie eller annen fremskaffelse av sykehjemsplasser og omsorgsboliger, samt fellesarealer som er nødvendig for å oppnå heldøgnstjenester i eksisterende omsorgsboliger. Tilskuddet kan også gis til bygging av korttidsplasser i sykehjem. I perioden 2008 til utgangen av 2015 har Husbanken mottatt søknader om investeringstilskudd til totalt 12 501 heldøgns omsorgsplasser, innvilget tilskudd til totalt 12 292 heldøgns omsorgsplasser og utbetalt tilskudd til totalt 7 694 ferdigstilte heldøgns omsorgsplasser.

Av det totale antallet plasser som har fått utbetalt tilskudd i perioden 2008 til og med utgangen av 2015, har nesten 1/3 gitt netto tilvekst av heldøgns omsorgsplasser, målt i antall plasser i institusjon og antall beboere i bolig med heldøgns bemanning. Det har vært en vekst i tallet på plasser i sykehjem og omsorgsboliger, mens det først og fremst er tallet på aldershjemsplasser som er redusert. Regjeringen foreslår å endre investeringstilskuddet til heldøgns omsorgsplasser, slik at det kun gis støtte til prosjekter som øker det totale antallet plasser fra og med 2021. Det foreslås en gradvis innfasing av den nye ordningen i 2017, 2018, 2019 og 2020.

Regjeringen foreslår at det i 2017 skal kunne gis tilsagn om investeringstilskudd til ytterligere 1.800 enheter.

Regjeringen foreslår videre at den maksimale anleggskostnaden i ordningen økes med 96 000 kr til 3,596 mill. kr. De maksimale tilskuddssatsene er 1 620 000 kr for omsorgsboliger og 1 980 000 kr for sykehjemsplasser. Disse satsene gjelder for pressområdekommunene herunder Kristiansand kommune.

Oppsummering

Hele 1000 kr	2016	2017	2018	2019
Tilskudd til renter og avdrag, reform 97	-2 319	0	0	0
Tilskudd til renter og avdrag, skoleutbygging	-3 698	-3 559	-3 377	-3 151
Tilskudd til renter og avdrag, omsorg	-10 924	-10 912	-10 881	-10 834
Tilskudd til renter og avdrag, kirke	-430	-434	-435	-433
Sum	-17 371	-14 905	-14 693	-14 418

7.6 Integreringstilskuddet

Kommunen får i en 5 års periode en fast sum for hver flyktning og person med oppholdstillatelse på humanitært grunnlag (HG-status) som bosetter seg i kommunen. Integreringstilskuddet skal medvirke til rask og god bosetting, og målet er at de bosatte etter hvert skal komme seg i jobb og greie seg selv. Alle kommuner som tar imot flyktninger får tilskudd etter samme satsstruktur og nivå.

Bosettinger	Satser for 1.1.2016 (kr)	Satser for 1.1.2017 (kr)	Endring i kr	Endring i %
År 1 (enslige voksne)	234 000	235 000	1 000	0,4 %
År 1 (andre voksne)	184 000	185 000	1 000	0,5 %
År 1 (enslige mindreårige)	184 000	185 000	1 000	0,5 %
År 1 (barn)	184 000	185 000	1 000	0,5 %
År 2	220 000	230 000	10 000	4,8 %
År 3	160 000	167 000	7 000	4,5 %
År 4	83 400	84 000	600	0,7 %
År 5	70 000	70 500	500	0,7 %
Sum voksne enslige	767 400	786 500	19 100	2,5 %
Sum voksne	717 400	736 500	19 100	2,7 %
Sum enslige mindreårige	717 400	736 500	19 100	2,7 %
Sum barn	717 400	736 500	19 100	2,7 %

Satsene er i perioden økt med 19 100 kr over fem år både for voksne og for barn.

Voksensatsen (ekskl. enslige) og barnesatsen er i 2017 økt med 2,5 % i forhold til satsen pr.1.1.2016. Med en deflator på 2,5 % gir dette en realøkning på 0,2 % poeng på tilskuddet til barn. Satsen for enslige voksne har økt tilsvarende deflatoren på 2,5%.

Rådmannen legger til grunn at Kristiansand kommune mottar 190 personer hvert år i perioden i tillegg til 20 enslig mindreårige. Totalt 210 personer. I tillegg til dette kommer eventuelle familiegjenforeninger. Det er i 2017 budsjettet med 50 familiegjenforeninger.

Med grunnlag i de tilskuddssatser som er foreslått i statsbudsjettet, samt ovennevnte forutsetning om mottak, vil kommunens tilskudd utvikle seg som følger de neste fire årene (minus= inntekt):

I mill. kr (2017 kr)	2017	2018	2019	2020
Statstilskudd - integrering	-217 111	-204 975	-184 305	-171 870

Tilskuddet er fordelt slik mellom sektorene:

I mill. kr (2017 kr)	2017	2018	2019	2020
Statstilskudd - integrering	-217 111	-204 975	-184 305	-171 870
Vedtatt nivå HP 2016-2019	-181 298	-173 877	-166 775	-166 775
Til fordeling økt kostnadsnivå sektorene	-35 813	- 31 098	-17 530	-5 095
Helse- og sosialsektoren (63,7 %)	22 813	19 809	11 166	3 246
Oppvekst skole (10,9 %)	3 904	3 390	1 911	555
Oppvekst barn- og familietjenesten (14,2 %)	5 085	4 416	2 489	723
Oppvekst barnehage (2,9 %)	1 039	902	508	148
Rest i bykassa (8,3 %)	2 972	2 581	1 455	423

7.7 Diverse fellesordninger

Kalkulerte utgifter

Det er beregnet en overføring på 9,8 mill. kr fra sektor 5.1 – Teknisk sektor til sektor 9. Beløpet skal dekke kapitalutgifter for investeringer i utstyr innen maskinforvaltningen.

Det er beregnet overføring fra småbåthavnregnskapet på 9,7 mill. kr i 2017 fallende til 9,5 mill. kr i slutten av perioden i faste 2017-kroner. Beløpet skal dekke renter og avdrag blant annet etter at innskuddene ble tilbakebetalt i 2006, og erstattet av låneopptak i bykassa.

Premieavvik inkl. amortisering og pensjonspremie

Premieavviket er differansen mellom den betalbare pensjonspremien og en regnskapsmessig beregnet pensjonskostnad. Fra 2006 beregnes pensjonskostnader etter en fremoverskuende modell. Modellen baserer seg på faglige vurderinger av hva som realistisk kan forventes i fremtiden.

Beregningsforutsetningene skal fastsettes forut for budsjettåret.

Budsjettforslaget for 2017 baserer seg på prognoser fra aktuarene for de tre pensjonskassene Kristiansand kommunale pensjonskasse (KKP), Kommunal landspensjonskasse (KLP) og Statens pensjonskasse (SPK).

For årene fra 2012 - 2014 amortiseres premieavviket som opparbeides fra og med 2011, over 10 år i stedet for 15 år slik reglene var tidligere. Fra 2015 amortiseres premieavviket som opparbeides fra og med 2014, over 7 år.

I handlingsprogramperioden er det forutsatt at netto premieavvik minus amortisering, styrker driftsresultatet med 143,9 mill. kr. For likviditeten er det isolert sett negativt at premieavviket øker og at amortiseringen er lavere enn positivt premieavvik i hele perioden. Ideelt sett burde alt tidligere netto premieavvik blitt avsatt til disposisjonsfond for å unngå at likviditeten ble tappet. Med den anstrengte budsjettsituasjonen kommunen har hatt de senere årene, har dette bare delvis vært mulig å få til.

Forslaget innebærer at akkumulert premieavvik i handlingsprogramperioden øker med 143,9 mill. kr fra 2016 til 623,8 mill. kr ved utgangen av 2020. For å demme opp mot tapping av likviditeten foreslår rådmannen at hele avviket mellom premieavviket og amortiseringen, salderes mot det egne amortiseringsfondet. Fondet vil ha en saldo på 380,3 mill. kr ved utgangen av 2020 det vil si at netto belastning på likviditeten vil være 243,5 mill. kr. Dette er i tråd med nivået som ble omtalt i forbindelse med de økonomiske handlingsreglene i bystyresak 183/2011. Etterslepet fra tidligere år i forhold til målet, skal inndekkes i 2016.

(i 1000 kr)	2016*	2017	2018	2019	2020
Premieavvik	-77 773	-146 791	-133 522	-152 733	-144 393
Amortisert tidligere premieavvik	70 537	81 648	100 009	116 638	135 231
Netto i året	-7 236	-65 143	-33 513	-36 095	-9 162
Akkumulert premieavvik	479 881	545 024	578 536	614 632	623 794
Fond til dekning av amortisering premieavvik	236 382	301 525	335 038	371 133	380 295
Akkumulert premieavvik minus fond	243 500	243 500	243 500	243 500	243 500

*Estimat etter 2. tertialrapport

I tillegg er avsatt årlig 1,3 mill. kr i forbindelse med overføringsavtalen og pensjonskontorkostnader.

Premievarsel fra KKP for 2017 innebærer en samlet premie (ordinær premie + estimert reguleringspremie) fra arbeidsgiver på ca. 15,0 % av pensjonsgrunnlaget. Medlemspremien på 2 % og AFP-kostnader med ca. 1,9 % kommer i tillegg. Det endelige premienivået avhenger av lønns- og pensjonsoppgjøret i 2017. Det er lite som skal til av endringer målt mot foreliggende anslag på årslønnsvekst og forventet G-regulering, begge deler estimert med en vekst på 2,7 %, før dette får konsekvenser for det samlede premienivået som skal innbetales til pensjonskassen.

Estimert premie for 2017 ligger om lag 1,7 prosentpoeng over det som ser ut til å bli premienivået for 2016. Dette forklares ved et betydelig anslag på overhenget inn i 2017- oppgjøret, noe som resulterer i en estimert datolønnsvekst (også kalt nivålønnvekst) på like i overkant av 4,0 % i mellomoppgjørsåret 2017.

Kommunen vil i 2017 finansiere premie ut over 15 % fra opparbeidet premiefond med ca. 35 mill. kr. Fondet var på 199,1 mill. kr ved årets inngang. En fortsatt betydelig rentenedgang det siste året endrer tidligere forutsetning om at det normalt sett vil kunne avleires ytterligere midler til premiefond fra positiv avkastning i pensjonskassen. Samtidig er det kjent at Finanstilsyn og Finansdepartementet har foreslått ytterligere skjerpede soliditetskrav overfor landets pensjonskasser, noe som også påvirker pensjonskassens evne til å tilbakeføre resultatdisposisjoner til premiefond.

Det er derfor usikkert hvor mye premiefondet tåler å belastes for å finansiere premie i perioden. Rådmannen har lagt inn noe økt premie fra 2018 med 10 mill. kr i økning, 20 mill. kr i 2019 og 30 mill. kr i 2020. Denne økningen kan være for beskjeden.

I foreliggende forslag er det budsjettert med premie på 15 % til KLP i 2017 på sektorbudsjettene i hovedsak på helse- og sosialsektoren. Premie utover 15 % er lagt inn i 2017 med 13,5 mill. kr, i 2018 med 3,5 mill. kr, i 2019 med 19,9 mill. kr og i 2020 med 13,3 mill. kr. Rådmannen antar at også KLP i årene fremover får et overskudd som kan benyttes til delvis dekning av premien. Dette vil kunne gi lavere premie, men da også lavere premieavvik.

Premien til SPK er fastsatt til 10,25 % i 2017 mot 11,15 % i 2016. Rammene for oppvekstsektoren er korrigert for reduksjonen i premie.

Rådmannen har i sitt forslag avsatt 15,7 mill. kr i egenkapitaltilskudd til KKP i investeringsdelen i 2017. Dette beløpet er påfølgende år prisjustert med 2,5 % årlig. Det er også foreslått årlige egenkapitaltilskudd til KLP på 2,5 mill. kr i 2017, økende til 3,45 mill. kr i 2020. Dette er nærmere omtalt i punkt 7.13.

Engangsutgifter

Avsetninger til engangsutgifter er tilpasset det nye nivået på utbytte fra aksjeselskaper. Alt utbytte utover 21,2 mill. kr fra Agder Energi forutsettes å bli avsatt til engangsutgifter som ikke bidrar til å heve permanent utgiftsnivå. Eksempler på slike engangsutgifter kan være ekstra vedlikehold, eller at det kan overføres fra drift til finansiering av investeringer. I 2017 vil avsetningen bli 24,3 mill. kr, i 2018 25,8 mill. kr og i hvert av årene 2019 og 2020 17,3 mill. kr.

Tilskudd til tros- og livssynssamfunn

Det er innarbeidet bevilgning på 16,0 mill. kr i 2017 økende til 21,0 mill. kr i 2018 til dette formålet. I 2019 bevilges 17 mill. kr og i 2020 12 mill. kr. Tilskuddet er basert på kommunens drifts- og investeringstilskudd til Den Norske Kirke.

Øvrige forhold sektor 9

Til dekning av stilling ved utløp av åremål er avsatt 1,5 mill. kr fra 2018.

Som tidligere år er det lagt inn en teknisk korreksjon i sektor 9 som følge av at kapitalgrunnlaget for kommunale avgifter ikke prisjusteres. Dette utgjør 2,3 mill. kr i 2018, 4,9 mill. kr i 2019 og 8,0 mill. kr i 2020.

Internleie biler er lagt inn med 5,0 mill. kr årlig i faste priser.

7.8 Pris og lønnsvekst

I sektorenes rammer for 2017 er det lagt til grunn en samlet pris og lønnsvekst på 2,5 %. I forslaget til statsbudsjett er økningen anslått til 2,5 %. Dette innebærer at det ikke trenger å settes av en sentral pott til senere fordeling på sektorene i 2017. Det er likevel avsatt årlig 5 mill. kr i reserve til økt lønns og prisvekst fra 2017.

	Oppr. 2016	2017	Vekt
Lønnsvekst	2,7	2,7	2/3
Varer/tjenester	2,7	2,1	1/3
Deflator	2,7	2,5	

7.9 Kommunale Foretak

Kristiansand Boligselskap KF

Foretaket fremmer egen sak for bystyret og det henvises til denne saken for en mer utfyllende fremstilling.

Boligselskapet er i handlingsprogramperioden involvert i følgende prosjekter:

i 1000 kr

Løpende priser	Prosjektkostnad	Ferdigstilles
40 omsorgsboliger for eldre	160 000	2019
Kjøp av 24 større familieboliger (6 boliger hvert år i perioden)	120 000	2017-2020
6 boliger i bofelleskap for utviklingshemmede	25 000	2018
Storebølgen – utvidelse med 3 plasser	12 000	2018
Kjøp av 10 små leiligheter til vanskeligstilte	25 000	2017
Kjøp og oppgradering av oppvekstsenter for 15 enslig mindreårige flyktninger	22 000	2017
Stort hus for enslige mindreårige med 5 soverom eller flere	5 500	2017
Tollbodgt. 73 A og B – renovering	4 000	2017
Strømmetunet omsorgsboliger – brannsikring/ombygging/radon	8 000	2017
Sprikling av omsorgsboliger og fellesareal i Sømsveien 18	1 200	2017
Sprinkling av høyblokka i kvartal 6	8 000	2017
Sum	390 700	

Bruttorammen for pågående og planlagte prosjekter utgjør 391 mill. kroner. Det er i perioden budsjettet med salg av eiendom for til sammen 53 mill. kroner. Videre er investeringene planlagt finansiert med 32 mill. kroner i momskompensasjon, 122 mill. kroner i statstilskudd og 184 mill. kroner i nye låneopptak.

Kristiansand Boligselskaps gjeld er på 1 000 mill. kroner. Nye låneopptak i perioden på 184 mill. kroner og planlagte avdrag på lån på til sammen 131 mill. kroner utgjør en netto økning av lånegjelden på 53 mill. kroner, til 1 053 mill. kroner ved utgangen av planperioden.

Boligselskapet har gjennom leiekontrakter med Kristiansand Boligstiftelse og Kristiansand kommunes stiftelse for utleieboliger ansvar for stiftelsenes gjeld. Dette som følge av at leiebeløpet blant annet skal dekke stiftelsenes rentekostnader. Ved inngangen til 2016 var stiftelsenes samlede gjeld 266 mill. kroner.

I oppvekstsektorens og helse- og sosialsektorens budsjett er det innarbeidet driftsmidler (tjenesteyting) til boligene. Boligselskapet har inntekter knyttet til boligene, FDV-kostnader og kapitalkostnader. Det er lite økonomisk handlingsrom til å bygge/erhverve ytterligere boliger til vanskeligstilte, og omsorgsboliger til PU, psykiatri og eldre.

Boligselskapet vil fra 2017 legge om fra god regnskapsskikk til god kommunal regnskapsskikk. Avdrag erstatter avskrivninger i forhold til resultateffekt. Omleggingen synliggjør at selskapet de siste år og i handlingsprogramperioden ikke har tilstrekkelig resultat til å håndtere løpende avdrag via driftsresultatet, dvs. at deler av driften er lånefinansiert.

Daglig leder har gitt beskjed om at det pågående budsjettarbeidet per dags dato viser at Boligselskapet har et estimert underskudd i årene som kommer på mellom 4 til 10 millioner basert på investeringer gitt i overnevnte handlingsplan, tilpasning av boligmassen, samme vedlikeholds nivå som i dag, dagens leienivå og andre forutsetninger gitt fra dagens drift. Budsjettert underskudd i 2017, kan finansieres ved disposisjonsfond. I 2017 må det arbeides med langsiktige løsninger for å rette opp ubalansen mellom utgifter og inntekter. I løpet av første halvår 2017 vil rådmannen fremme en sak for bystyre der gjengs leie vil bli vurdert.

Det foreligger per i dag ikke et budsjettforslag fra daglig leder i boligselskapet. Styret i selskapet behandler handlingsprogrammet 2017-20 i møtet 15. november.

Rådmannen har lagt til grunn den foreløpige investeringsoversikten til boligselskapet.

Kristiansand Havn KF

Foretaket fremmer egen sak for bystyret og det henvises til denne saken i sin helhet.

7.10 Netto renter, avdrag, lånegjeld og utbytte drift

Renter og avdrag

Styringsrenten er pr 01.10.2016 på 0,5 %. Finansmarkedene hjemme og ute har fra 2008 frem til nå vært preget av sterk uro. Rentenivået er om lag på samme nivå som da forrige handlingsprogram ble framlagt.

Det er av avgjørende betydning for kommunens økonomiske handlefrihet at nye låneopptak tilpasses innenfor det vedtatte lånetaket på netto 5,4 milliarder kroner i hele perioden. Lånegjelden vil på tross av et svært lavt rentenivå, fortsatt presse bykassens drift i mange år fremover. Netto renter, utbytte og avdragsutgifter i driften, stiger med 22,7 mill. kr fra 2017 til 2020 (i løpende priser). Renter viser reduksjon, mens avdrag øker i perioden, som følge av fortsatt betydelige låneopptak. Kommunens årlige nedbetaling av lån knyttes til gjenværende levetid av anleggsmidlene (bygninger, anlegg inventar & utstyr m.v.).

I handlingsprogrammet er nedbetalingen av lånegjelden tilpasset disse rammebetingelsene. På nye lån er lagt inn 25 års nedbetaling i hele handlingsprogramperioden, selv om vektet levetid på nye anlegg er over 30 år i perioden.

Hovedmålsettingen for gjeldsforvaltningen er å oppnå stabile og lavest mulig finansieringsutgifter innenfor en akseptabel risiko. Kommunens evne til å håndtere høyere renteutgifter enn budsjettert er begrenset, hvilket innebærer at stabilitet i form av rentebinding bør benyttes i den del av porteføljen som ikke har avlastningsmuligheter ved renteendringer. Ikke minst gjelder dette i en situasjon hvor lånegjelden øker. Gjennomsnittlig rente er i 2017 budsjettert med ca. 2,7 %. Gjennomsnittlig rentesats er forutsatt å synke i hele perioden til tross for at det er lagt inn en forsiktig renteoppgang. Dette fordi tidligere rentebindinger utgår, og nye og rimeligere rentebindinger erstatter disse. Rente på nye lån er budsjettert med 1,8 % i 2017, 1,9 % i 2018, 2,0 % i 2019 og 2,1 % i 2020. For eksisterende lånegjeld er kjente vilkår pr i dag i utgangspunktet benyttet. Det er i tillegg lagt inn forventet effekt av rentebytteavtaler utover i perioden.

Netto finans

(hele 1000 kr uten sosiale utlån)	2016*	2017	2018	2019	2020
Renteutgifter	193 128	189 617	186 125	174 517	170 042
Avdrag i drift	241 950	256 868	275 315	281 487	296 807
Sum renter og avdrag	435 078	446 485	461 440	456 004	466 849
Renteinntekter og utbytte	-122 260	-116 808	-119 122	-112 629	-114 518
Netto finans løpende priser	312 819	329 677	342 318	343 375	352 331
Netto finans faste 2016-priser	312 819	329 677	333 969	326 829	327 174

*Estimat i 2016.

Av netto finansutgifter i 2017 dekkes ca. 17,4 mill. kr av statlige tilskuddsordninger.

Lånegjeld

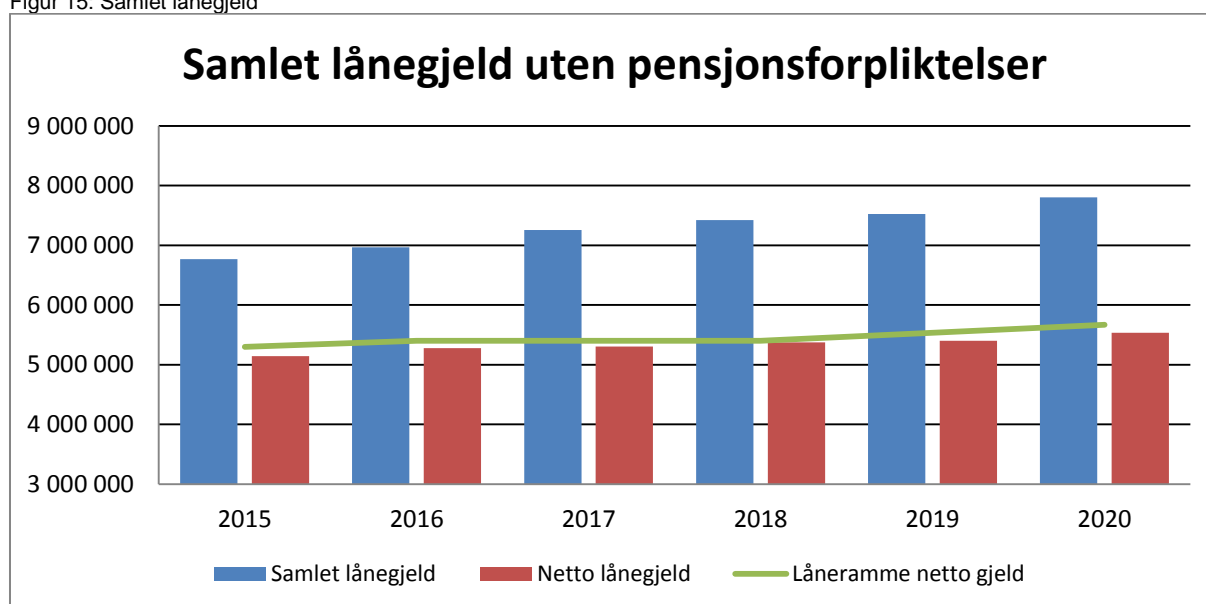
(hele 1000 kr)	2016*	2017	2018	2019	2020
Samlet lånegjeld u/pensjonsforpl.	6 967 241	7 257 373	7 422 058	7 523 571	7 803 764
Lånegjeld knyttet til utlån	409 246	409 246	409 246	409 246	409 246
Beregningsgrunnlag VAR	1 280 415	1 542 188	1 639 507	1 715 330	1 859 990
Ubrukte lånemidler					
Netto lånegjeld	5 277 580	5 305 939	5 373 305	5 398 995	5 534 528
Lånetak	5 400 000	5 400 000	5 400 000	5 535 000	5 670 000

*Estimat i 2016.

Det er viktig å skille mellom lån til selvfinansiert virksomhet (vann, avløp, renovasjon, utlån m.v) og lån til ordinære kommunale formål. Av bykassens totale lånegjeld, er andelen som ikke er selvfinansierende, ca. 75 % i begynnelsen av handlingsprogramperioden, men synkende til ca. 71 % mot slutten. Denne utviklingen tilsier at andel rentebinding bør revurderes tidlig i handlingsprogramperioden. Vedtatt maksimalt tak på netto lånegjeld er 5,4 mrd. kr. Det vises til bystyresak 118/2016. Rådmannens forslag til handlingsprogram, gir netto lånegjeld som vist i tabellen over.

Lånegjeld i 1000 kr

Figur 15: Samlet lånegjeld

Av netto lånegjeld i 2017 vil statlige tilskuddsordninger til renter og avdrag bidra til å finansiere lån tilsvarende ca. 300 mill. kr forutsatt 25 års nedbetaling og 1,6 % rente. Brutto lånegjeld har steget betydelig i en årrekke. Denne utviklingen fortsetter også i handlingsprogrammet 2017-2020, hvor gjelden øker med 836 mill. kr fra anslått 6.967 mill. kr ved utgangen av 2016, til 7.803 mill. kr i 2020. Det aller meste av økningen i brutto lånegjeld i perioden, gjelder imidlertid låneopptak til investeringer innen selvkostområdene vann og avløp. Etterslep i låneopptak ligger permanent i hele perioden med ca. 130 mill.kr. Reell lånegjeld vil derfor være høyere dersom dette etterslepet innhentes.

Den høye lånegjelden innebærer en betydelig finansiell risiko for bykassa som håndteres i en samlet finansstrategi, hvor evnen til å motstå svingninger i renter, avkastning og verdivurderinger, inngår. Bykassens finansstrategi og finansreglement forutsetter at langsiktige lån fordeles med 40 % flytende rente og 60 % fastrente. Fastrenteandelen fordeles likt på 1-5 år og 5-10 år. Det tillates avvik på +7,5 % for hver kategori. Dette gir en gjennomsnittlig løpetid til rentefornyning (durasjon) på 1,5-4,5 år med en normalposisjon på 3 år. Tidsperiodene utover ett år er forholdsvis store og gir dermed mye fleksibilitet med hensyn til å ta taktiske avvik fra idealporteføljen, for å tilpasse seg gjeldende markedsforhold.

Bykassens lånegjeld utgjør 6.746,6 mill. kr pr 31.08.2016. Dette er en reduksjon på 37,3 mill. kr i forhold til 31.12.2015. Lån til investeringer i 2016 er imidlertid ikke tatt opp pr 2. tertial. Låneporteføljen består i hovedsak av lån fra långivere som spesielt betjener kommunesektoren (Kommunalbanken/ KLP Kommunekreditt), fra Husbanken og fra finansmarkedet i form av sertifikat- og obligasjonslån. Det benyttes både faste og flytende renter. Lånegjelden er rentesikret med 3.469 mill. kr gjennom rentebytteavtaler med ulik løpetid. Rentebytteavtaler og lån med fast rente, sørger til sammen for at porteføljens durasjon, dvs. effektiv løpetid til rentefornyning, er 2,0 år. Tabellen nedenfor viser blant annet fordelingen på ulike kategorier av bindingstid. 49,8 % av gjeldsporteføljen har lang rentebinding (binding utover ett år).

Porteføljens durasjon, det vil si effektiv løpetid til rentefornyning, er godt innenfor sin avviksramme, ettersom så å si alle kategoriene av bindingstid er innenfor.

Egen sak om justering av kommunens finansreglement blir fremmet i løpet av høsten 2016. Omtalen i dette kapitlet viser til dagens gjeldende reglement.

Gjeldsporteføljen			
Beløp i mill. kr	31.08.2016	31.12.2015	Endring
Samlet lånegjeld *	6 732,2	6 769,2	-37,0
Intervall for rentebinding	Portefølje	Rammer	Avvik **
0-1 år	50,2 %	40 % +/- 7,5%	2,7 %
1-5 år	33,0 %	30 % +/- 7,5%	-
over 5 år	16,8 %	30 % +/- 7,5%	-5,7 %
Sum	100,0 %		
	Portefølje	Rammer	Avvik **
Durasjon ***	2,0	1,5 - 4,5 år	-

*Ikke medregnet lån knyttet til justeringsavtaler (14,7 mill kr pr 31.08.).

**Avvik utover tillatt avviksramme.

***Mål for porteføljens effektive løpetid til rentefornyning.

7.11 Aksjeselskaper

Kommunen eier en rekke aksjeselskaper, helt eller delvis. Rådmannen har de siste årene hatt fokus på eierrollen i de ulike selskapene. I 2008 ble del 1 av eierskapsmeldingen vedtatt i bystyret. Den ga en oversikt over kommunens eierposisjoner og rammebetingelser for ulike eierformer, og foreslo kommunens overordnede strategi i forhold til sine eierposisjoner.

Rådmannen har siden eierskapsmelding del 1 fremmet egne saker for bystyret knyttet til enkelte selskap. Disse sakene utgjør del 2 av eierskapsmeldingen. Sakene omhandler spørsmål om hvorvidt riktig selskapsform er valgt, om kommunen bør kjøpe eller selge noen av sine eierposisjoner, om virksomhet eller verdier bør flyttes mellom selskaper og andre eierstrategiske spørsmål.

Arbeidet med en ny overordnet gjennomgang og revidering av kommunens eierskapsmelding startet opp i 2015 og er i avslutningsfasen nå.

I dette kapitlet er det kun fokus på selskaper som det forventes utbytte fra i handlingsprogramperioden. For en fullstendig oversikt over kommunens eierinteresser vises til kommunens nettside for kommunalt eierskap (<https://www.kristiansand.kommune.no/eierskap>)

Agder Energi AS

Kristiansand kommunes eierandel utgjør 5,3 %. Det er besluttet at aksjene skal tilhøre Energiverksfondet. I årene 2015 og 2016 har selskapet betalt ut utbytte i driftsregnskapet som for Kristiansand kommunes andel utgjorde hhv. 37,1 mill. kr i 2015 og 35 mill. kr i 2016.

Eiermøtet i Agder Energi AS vedtok i mai 2015 ny utbyttepolitikk. Kommunenes nye utbyttepolitikk har et «gulv» på 400 mill. kr, pluss 60 prosent av overskuddet ut over dette. I tillegg ble det vedtatt å bruke regnskapet 2 år før utbytteåret som grunnlag, dvs. bruke regnskap 2015 som grunnlag for utbytte i 2017. Det gir større grad av forutsigbarhet for eierne. Rådmannen legger til grunn at utbyttepolitikken videreføres i hele perioden.

Prisene er forventet å være lave fremover og en stor andel av de siste års resultater i selskapet har kommet som følge av inngåtte prissikringskontrakter på salg av strøm for levering frem i tid som har gitt verdi i et fallende marked. Spotprisene ligger på et historisk bunnivå siste 15 år og det forventes ingen stor økning i prisen de nærmeste år. Resultatene fremover forventes derfor å bli en god del lavere enn historisk oppnådde resultater. Resultatet for 2015 som gir grunnlag for utbytte i 2017 er allerede kjent. Resultat 2016 er forutsatt til 800 mill. kr, mens det allerede fra 2017 av er forventet er vesentlig lavere resultatnivå som først får effekt på utbytte i 2019 og 2020. I rådmannens budsjettforslag er det derfor lagt til grunn et utbytte på 25 mill. kr for årene 2019 og 2020. Kommunens andel av de 400 mill. kr disponeres direkte i driften, mens øvrig forventet utbytte avsettes til engangsutgifter i driften som først disponeres etter at vedtak om utbytte er kjent. Det betyr at kommunens ordinære drift kun er avhengig av at Agder Energi AS når et resultat som gir grunnlag for et utbytte på 400 mill. kr.

i 1 000 kr

Løpende priser	2017	2018	2019	2020
Forventet utbyttegrunnlag (resultat året før)	746 000	800 000	520 000	520 000
Andel utbytte	607 600	640 000	472 000	472 000
Andel Kristiansand kommune i driften	32 000	33 500	25 000	25 000

Kristiansand Næringselskap AS (KNAS)

Bystyret vedtok i mars 2012 del 3 i eierskapsmeldingen for selskapet med vekt på fastsetting av avkastningskrav og utbyttemodell.

Bystyret vedtok blant annet:

- Det foreslåtte avkastningsmålet på 6 % av verdijustert total kapital implementeres.
- Den foreslåtte utbyttemodellen med et mål for utbytte på minimum 50 % av konsernets resultat implementeres. Selskapet bør sørge for tilgjengeliggjøring av utbyttet i morselskapet.

Oversikt over utbytte fra KNAS i perioden 2013-2016 som i sin helhet er disponert i driften:

I 1 000 kr

Løpende priser	2013	2014	2015	2016	Sum
Konsernresultat (to år før utbetaling)	33 138	-9 078	8 530	-607	31 983
Utbytte	16 500	10 000	4 300	5 000	35 800
Utbytte i prosent av resultat	50 %	-110 %	50 %	-823 %	111 %

Etter ny eierskapsmelding ble vedtatt i 2012 er det betalt ut utbytte (basert to års tidligere regnskap) med 111 % av konsernets resultat etter skatt som utbytte fra morselskapet i 4-årsperioden.

I eiendomsselskaper vil resultatet svinge fra år til år. Rådmannen har likevel lagt inn fast beløp i perioden. Det er selvsagt det enkelte års resultat sammenholdt med vedtatt utbyttemodell som styrer nivået på utbytte. For å gjøre finansieringen av driften i kommunen mer forutsigbar, har man valgt å legge utbyttene fra KNAS utenom ordinær drift hvor midlene kan brukes til ekstraordinært vedlikehold og til egenkapital for investeringer.

Den vedtatte utbyttepolitikken fanger ikke tilstrekkelig opp de nevnte forholdene som påvirker likviditeten og soliditeten i selskapet. Rådmannen vil før generalforsamlingen i 2017 legge frem en sak for bystyret der KNAS økonomiske situasjon og utbytteevne vurderes på nytt bl.a. på basis av verdivurderinger av eiendommene i selskapet.

I 1 000 kr

Løpende priser	2017	2018	2019	2020
Utbytte	10 000	10 000	10 000	10 000

Avfall Sør AS

Kristiansand kommune eier 73,3 % av selskapet. Selskapet har for årene 2012 og 2013 levert utbytter – hovedsakelig gjennom resultater oppnådd i datterselskapet Avfall Sør Bedrift AS.

Oversikt over utbytte fra Avfall Sør AS i perioden 2012-2016:

I 1 000 kr

Løpende priser	2012	2013	2014	2015	2016
Investering	3 800	4 400	0	0	0
Drift	600		0	0	0
Sum utbytte	4 400	4 400	0	0	0

Franzefoss Gjenvinning AS overtok fra 15. desember 2014, alle aksjer i Avfall Sør Bedrift AS. Salget ga Avfall Sør en netto gevinst på ca. 58 mill. kr. Det er nå et begrenset omfang av aktiviteter igjen i konsernet som kan gi grunnlag for fremtidige utbytter utenom den egenkapital som er akkumulert i selskapet sammen med salgssum oppnådd ved salget av Avfall Sør Bedrift. Pr. 31.12.2014 utgjorde egenkapitalen i morselskapet 121,3 mill. kr.

Med bakgrunn i de økonomiske usikkerheter rundt Returkraft AS – og eventuelle forpliktelser/behov for tilførsel av kapital i den forbindelse er det ikke betalt ut utbytte fra morselskapet de siste 3 år. I eierskapsmelding del 2 (vedtatt av alle eierkommunene i mai 2014) ble det lagt opp til at «det gjennomføres en ekstern vurdering av selskapets økonomi etter at saken om mulig endring i selvkostregelverket er avklart. Vurderingen gjennomføres for å se på ytterligere muligheter for utbytteuttak fra selskapet utfra hensyn til vurdering av forsvarlig egenkapital, risiko og likviditet i selskapet».

Den finansielle gjennomgangen er ferdig innen kort tid, men i påvente av styrebehandling og eventuell utbytteutbetaling har rådmannen valgt å legge et forsiktighetsprinsipp til grunn (også med hensyn til nærmere avklaring rundt kapital- og refinansieringsbehov i Returkraft), og ikke lagt til grunn noe utbytte i forslag til HP 2017-2020, men vil heller komme tilbake til denne saken i 1. tertialrapport 2017.

Kristiansand Kino Holding AS

Oversikt over utbytte fra Kristiansand Kino Holding AS i perioden 2013-2016:

I 1 000 kr

Løpende priser	2013	2014	2015	2016
Investering	1 700			
Drift	1 500	22 500	1 500	4 500
Sum utbytte	3 200	22 500	1 500	4 500

I 2014 ble det utbetalt 1,5 mill.kr i ordinært utbytte av et resultat på 3,0 mill. kr i 2013. I tillegg ble det betalt ut ekstraordinært utbytte med 21 mill. kr i desember 2014 i forbindelse med salg av aksjer i KinoSør (Bystyret vedtok å selge 49 % av Kino Sør AS til Nordisk Film AS 29.10.14). Selv om 49 % av KinoSør AS er solgt, mener rådmannen det er grunnlag for et årlig utbytte som er høyere enn forutsatt i tidligere vedtatte handlingsprogram (1,5 mill. kr). Erfaringen med Nordisk Film AS som medeier er gode og KinoSør AS drar nytte av stordriftsfordeler både driftsmessig og i forhold til innkjøpsavtaler som gir grunnlag høyere resultatforventninger.

Bystyret utsatte tidligere fremmet sak om ny eierskapsmelding 3 for kinoen til etter sak om evt. salg var avklart. Ny eierskapsmelding for kinoen forventes slutført før jul 2016 der tema som utbyttmodell og finansieringsstruktur sammen med fremtidig organisering av Barnefilmfestivalen vil være sentrale tema.

I 1 000 kr

Løpende priser	2017	2018	2019	2020
Utbytte*	3 500	3 500	3 500	3 500

Bystyret vedtok i forbindelse med behandling av HP 2016-2019 en økning i utbytte på 1 mill. kr i hele perioden utover rådmannens forslag som var årlig utbytte på 2,5 mill. kr.

7.12 Oversikt over fondsmidler

Alle tall i tabellene under for år 2016 er anslag.

Kristiansand kommunes energiverksfond

I tabellen nedenfor angis status for fondet og planlagt tilførsel til og bruk av fondet.

Energiverksfondet	2016	2017	2018	2019	2020
Til disp. 1. jan	702,4	717,2	732,3	747,6	763,3
Utbytte Agder Energi A/S	34,8	32,0	33,5	25,0	25,0
Avkastning	37,2	28,7	29,3	29,9	30,5
Tilført driftsregnskapet	-72,0	-60,7	-62,8	-54,9	-55,5
Prisjustering av fondet (fra drift)	14,8	15,1	15,4	15,7	16,0
Saldo pr. 31.12	717,2	732,3	747,6	763,3	779,4

I handlingsprogrammet er det lagt opp til at verdien av energiverksfondet opprettholdes ved at den årlige prisstigningen tillegges kapitalen ved årlige driftsinntekter. Rådmannen gjør oppmerksom på at prisjustering av energiverksfondet skjer med i underkant av 2,1 % i hele perioden. I handlingsprogramperioden tilføres driften avkastningen av fondet med 4 % årlig. Dette utgjør 29 - 30 mill. kr årlig. Tidligere målsetning om 5,3 % avkastning antas å være for høyt, med det lave rentenivået vi har i dag og som sannsynligvis vil vare flere år frem i tid. Forslag til ny langsiktig målsetning vil bli fremmet i egen sak om justering av kommunens finansreglement. Fondsmidlene i energiverksfondet vil utgjøre ca. 779,4 mill. kr ved utgangen av 2020. Eget bufferfond som skal håndtere svingninger i finansavkastningen er pr 1.1.2016 på 30,4 mill. kr.

Kapitalfondet

Kapitalfondet vil være i størrelsesorden ca. 79 mill. kr ved utgangen av 2015 forutsatt at all budsjettert bruk av fondet til prosjekter blir gjennomført i løpet av året. For å opprettholde en viss handlefrihet i forbindelse

med finansiering av investeringer, ble det i forrige handlingsprogram forutsatt at betydelige deler av salgsinntekter skulle avsettes fondet fremfor å gå til direkte finansiering av investeringene de enkelte år. Det legges samlet opp til en sterkere oppbygging av kapitalfondet fram til 2018 enn vedtatt i forrige handlingsprogram. Oppbyggingen er usikker da den i hovedsak kommer fra salgsinntekter som er vanskelige å estimere både beløpsmessig og tidsmessig.

Investeringsfond - kapitalfondet	2016	2017	2018	2019	2020
Til disp. 1. jan	67,4	96,7	128,1	196,1	221,9
Bruk i året	-32,7	-19,6	-18,8	-20,0	-20,5
Avsetning i året	62,1	51,0	86,8	45,8	59,5
Avkastning	1,2	1,7	2,2	3,6	4,4
Overført driftsregnskapet	-1,2	-1,7	-2,2	-3,6	-4,4
Saldo pr. 31.12	96,7	128,1	196,1	221,9	260,9

Oversikt over disposisjonsfond

Ved utgangen av 2015 var det avsatt 33,6 mill. kr på sentralt disposisjonsfond. Prognosen pr 31.12.2016 er 171,5 mill. kr.

Disposisjonsfond - generelt	2016	2017	2018	2019	2020
Til disp. 1. jan	33,6	171,5	177,6	200,7	216,9
Disp.1. Tertialrapport	72,5				
Disp 2. Tertialrapport	58,5				
Saldering i HP	6,8	6,0	23,1	16,2	30,8
Avkastning	0,6	3,0	3,1	3,7	4,3
Overført driftsregnskapet	-0,6	-3,0	-3,1	-3,7	-4,3
Saldo pr. 31.12	171,5	177,6	200,7	216,9	247,7

Det avsettes netto 76,2 mill. kr til fondet i handlingsprogramperioden.

I tillegg til det sentrale disposisjonsfondet har sektorene egne frie disposisjonsfond. Pr 01.01.2016 var disse på 170,0 mill. kr. I forbindelse med 1. tertialrapport 2016 ble tilsammen 67,9 mill. kr overført fra sektorfondene til sentralt disposisjonsfond og egne vedlikeholdsfond.

Det ventes pr 31.12.2016 avsatt 236,4 mill. kr til fondet til dekning av deler av amortisering av premieavvik. Fondet er opprettet for å motvirke at likviditeten tappes når akkumulert premieavvik øker. Avsetningene i perioden er avpasset slik at ordningen med føring av premieavvik ikke fører til ytterligere tapping av likviditeten sett over 5-årsperioden fra 2016- 2020. Det vises til nærmere omtale av premieavvik i kapittel 7.7.

Fond til amortisering av premieavvik	2016	2017	2018	2019	2020
Til disp. 1. jan	217,2	236,4	301,5	335,0	371,1
Netto endring i året	19,2	65,1	33,5	36,1	9,2
Avkastning	3,8	4,1	5,3	6,2	7,4
Overført driftsregnskapet	-3,8	-4,1	-5,3	-6,2	-7,4
Saldo pr. 31.12	236,4	301,5	335,0	371,1	380,3

7.13 Investeringsbudsjettet

Hovedoversikt – investering og finansiering

Beløp i 1000 kr	2017	2018	2019	2020
Investeringer i anleggsmidler	702 106	586 655	550 181	804 491
Utlån og forskutteringer	50 000	50 000	50 000	50 000
Kjøp av aksjer og andeler	18 174	18 641	19 817	20 329
Avdrag på lån	50 000	50 000	50 000	50 000
Dekning av tidligere års udekket				
Avsetninger	50 952	86 843	45 816	59 479
Årets finansierungsbehov	871 232	792 139	715 814	984 299
Finansiert slik:				
Bruk av lånemidler	597 000	490 000	433 000	627 000
Inntekter fra salg av anleggsmidler	84 920	135 719	60 651	75 626
Tilskudd til investeringer	0	0	0	0
Kompensasjon for merverdiavgift	51 726	36 340	63 589	104 863
Mottatte avdrag på utlån og refusjoner	98 025	76 239	88 557	91 280
Andre inntekter	0	0	0	0
Sum ekstern finansiering	831 671	738 298	645 797	898 769
Overført fra driftsbudsjettet	20 000	35 000	50 000	65 000
Bruk av tidligere års udisponert				
Bruk av avsetninger	19 561	18 841	20 017	20 529
Sum finansiering	871 232	792 139	715 814	984 298
Udekket/udisponert	0	0	0	0

Investeringsnivået er meget høyt og finansieres i all hovedsak av lån, investeringsfond og salg av fast eiendom. Fra 2015 har det vært mulig å bruke deler av netto driftsresultat til å finansiere deler av investeringene. I handlingsprogramperioden forutsettes totalt overført 170 mill. kr fra drift til finansiering av investeringer. Bruk av lån er den viktigste finansieringskilden for investeringene, hvilket innebærer økt press på driften i form av økte rente og avdragsutgifter. Imidlertid er ikke effekten på driften så dramatisk som investeringsnivået skulle tilsi, fordi staten yter tilskudd til renter og avdrag for en del av investeringene (sykehjem, omsorgsboliger, skoler). I handlingsprogrammet reduseres disse tilskuddene imidlertid fra 17,4 mill. kr i 2017 til 14,4 mill. kr i 2020. Jf. kapittel 7.5 der denne ordningen er kommentert.

Overskudd på utbyggingsområdene i handlingsprogramperioden avsettes delvis til kapitalfond og resten benyttes til saldering av investeringsbudsjettene de enkelte år. Øvrige inntekter ved salg av eiendom tilfører netto 72,2 mill. kr.

Bystyret har i tillegg vedtatt en egen ramme på 200 mill. kr i forbindelse med utvikling av boligområder. Pr 1.1.2016 er det belastet 74,2 mill. kr av denne lånerammen. Renteutgifter forutsettes belastet disse områdene. I perioden 2017-2020 planlegges investeringene i disse områdene å være 4,5 mill. kr lavere enn salgsinntektene. Lånebelastningen vil da reduseres tilsvarende.

Salgsinntekter vil alltid være vanskelig å estimere. Da disse inntektene er budsjettet med hele 356,9 mill. kr i perioden, foreslår rådmannen at kapitalfondet styrkes med 243,1 mill. kr i hovedsak fra disse inntektene, men også fordi det i perioden overføres betydelige midler fra driftsbudsjettet. Dette for å ha en bufferkapital i tilfelle inntektssvikt. Kapitalfondet kan da også benyttes til å saldere investeringsbudsjettet for å holde seg innenfor vedtatt låneramme. I perioden brukes 78,9 mill. kr av kapitalfondet.

OPS-prosjekt

OPS-prosjekter er å anse som finansielle leasingavtaler og skal i henhold til de kommunale bestemmelsene budsjetteres i kommunens investeringsbudsjett det året byggeprosjektet ferdigstilles. I 2018 er OPS-prosjekt for Justvik skole lagt inn med bruttobeløp. Foreløpig er momskompensasjon lagt inn over 10 år med oppstart fra 2018.

Momskompensasjon

Det er forventet følgende momskompensasjon for investeringsutgifter i handlingsprogramperioden:

Hele 1000 kr	2017	2018	2019	2020
Momskompensasjon i investeringsbudsjettet	51 726	36 340	63 589	104 863

KNAS – nedbetaling på ansvarlig lån

Det budsjetteres avdragsfrihet for selskapet fram til 2019. Fra 2019 forutsettes avdrag årlig betalt med 20 mill. kr.

Øvrige avdrag til fond

Diverse utlån medfører årlige avdrag på 2,98 mill. kr med unntak av år 2017 da avdrag fra Sørlandshallen Eiendom AS knyttet til Sør Arena vil utgå med 2,16 mill. kr. Disse avdragene avsettes til kapitalfondet.

Egenkapitaltilskudd KKP

Pensjonskassens økte forvaltningskapital fra ett år til det neste, tilsier isolert sett en styrking av egenkapitalbasen for å opprettholde en stabil risikoprofil for kapitalforvaltningen. Noe av dette ivaretas av egenkapitalens egen avkastning, men dette er ikke tilstrekkelig. Kommunen har derfor i denne forbindelse avsatt 15,7 mill. kr i slik tilførsel i investeringsdelen i 2017. Dette beløpet er de påfølgende årene prisjustert med 2,5 % årlig opp til 16,9 mill. kr i 2020. Det kan bli behov for ytterligere innkalling av egenkapital. I 2014 ble det innbetalt 14,6 mill. kr, i 2015 38,5 mill. kr og i 2016 43,7 mill. kr.

Egenkapitaltilskudd KLP

Det er lagt inn 2,5 mill. kr i bevilgninger til egenkapitaltilskudd for KLP i 2017. Dette beløpet er de påfølgende årene justert med 3 % årlig opp til 3,45 mill. kr i 2020. Rådmannen forutsetter at eventuelle endringer i behov for tilskudd blir behandlet i tertialrapportene.

Avdrag på formidlingslån

Avdrag på Startlån og tidligere etableringslån varierer fra år til år avhengig av hvor mye ekstraordinære innfrielser som finner sted. Rådmannen forutsetter at avdrag i 2017 blir 50 mill. kr, og at disse innbetalingene fra kundene går til nedbetaling på innlånene. Avdrag videre i perioden budsjetteres på samme nivå som i 2016.

Årlige innlån fra Husbanken lå fram til 2013 på ca. 80 mill. kr. I 2013 og 2014 har innlånene blitt betydelig redusert. Samlede Startlån viste for første gang nedgang i 2013, og denne nedgangen fortsatte i 2014, da reduksjonen var 19,3 mill. kr. Nedgangen i skyldes i hovedsak at flere søknader enn tidligere blir avslått, da ordningen er blitt mer målrettet mot personer med langvarige boligfinansieringsproblemer. I 2016 ble det tatt opp Startlån med 35 mill. kr. Startlånordningen er blitt mer tydelig, og vil i større grad enn tidligere være forbeholdt husstandene som er vanskeligst stilt på boligmarkedet, og som samtidig har økonomisk evne til å betjene et lån. Endringen i ordningen medfører at søkere som har mulighet til å opparbeide nok egenkapital til å kunne skaffe boligfinansiering i en ordinær kredittinstitusjon i løpet av rimelig tid ikke vil bli innvilget startlån.

Rådmannen tilrår at kommunen i denne handlingsprogramperioden årlig tar opp 50 mill. kr. Rådmannen vurderer volumet som akseptabelt i forhold til risikoen som tross alt disse lånene representerer. Risikoen må vurderes opp mot de positive virkningene låneordningen for øvrig har.